

BIBLIOTHEEK Dr ABRAHAM KUYPERSTICHTING

LB

259 D 24:1

10374

De onlusten in de Buitenbezittingen.

DOOR

C. LULOFS.

Overgedrukt uit het Tijdschrift B. B. No. 6 van 1914.
G. KOLFF & Co. Batavia — Weltevreden — 1914.

Br. 210

Onlusten in de Buitenbezittingen.

DOOR

C. LULOFS.

INLEIDING.

Na de beëindiging van het groote werk van Gouverneur-Generaal van Heutsz: de vestiging van ons gezag over heel het enorme gebied der Buitenbezittingen, volgde een periode van betrekkelijke rust. Het scheen, alsof de onderworpen volken, onder den indruk van onze overmacht, zoozeer overtuigd waren van de nutteloosheid van verzet, dat de consequentie van de gezagsuitbreiding: het brengen van al het nieuwe gebied onder geregeld bestuur, verder een vreedzaam verloop zou kunnen hebben.

En het was voor velen een tegenvaller, toen, in de laatste jaren en vooral in den allerjongsten tijd, in verschillende gewesten der Buitenbezittingen opnieuw verzet uitbrak, dat, hoewel nergens van ernstigen en nog minder van onrustbarenden aard, toch de illusie kwam verstoren, dat het tijdperk der Indische krijgsbedrijven afgesloten was.

Er dreigt van deze herleving van onlusten een gevaar, niet direct voor ons gezag maar indirect, uithoofde van onzen volksaard.

Bij al zijn traditioneele kalmte, heeft de Hollander meer ongedurigheid dan men denken zou.

Bij ons geen twijfel aan de goede bedoelingen van regeeringsleiders en hooge functionarissen, zich uitend in het: „nous sommes trahis!” maar een geest van critiek, een neiging tot afbreken, een twijfel aan ons kunnen, die in de gevolgen dikwijls weinig minder funest zijn geweest dan de gereedheid, waarmee de Franschman het moreel zijner leidslieden pleegt te wantrouwen.

Het heeft ons daarom nuttig geschenen eens na te gaan, waar zich in de Buitenbezittingen in de laatste 3 jaren weder verzet

heeft geopenbaard, in welke mate en met welk verloop, om ten slotte de *oorzaak* daarvan op te sporen en de *gedraglijn* aan te geven, die o. i. daartegen behoort te worden gevolgd.

Gewestgewijze hebben we daarom een overzicht doen opmaken van de ongeregeldheden, die vanaf 1912 in de Buitenbezittingen zijn voorgevallen. Dit overzicht,¹⁾ dat we in het eerste hoofdstuk doen volgen, geeft uiteraard slechts een dorre opsomming van feiten, die door de vele vreemde plaatsnamen nog minder genietbaar wordt gemaakt. We durven onzen lezers — tenzij den zeer belangstellenden — dan ook een lezing van het geheele overzicht niet aan te raden. Men kan zich bepalen tot het verkrijgen van een indruk, door lectuur van een bladzijde hier en daar, om de geregelde lezing van dit opstel op bl. 503, waar we het eigenlijk betoog weer opvatten, voort te zetten.

We gaven aan Atjeh in ons overzicht geen plaats, primo, omdat de lijst van onbeduidende incidenten daarmede een bedenkelijken omvang zou aannemen, en secundo, omdat de ongeregeldheden in Atjeh, als gevolg van historische oorzaken, een zeer bijzonder karakter dragen en zich kwalijk laten rangschikken tusschen en beoordeelen met de daden van verzet, die elders in den archipel werden gepleegd.

De lezer zal echter in de enkele uitschakeling van Atjeh niet willen berusten en terecht van meening zijn dat, na de gunstige berichten over een tot feit geworden pacificatie, de in den laatsten tijd gerapporteerde daden als van een oplevend verzet, verklaring behoeven.

Met een enkel woord willen we trachten dit billijk verlangen te bevredigen.

De Atjeh oorlog is uit, al sinds jaren en zal, als getrouw wordt voortgegaan op den door Generaal van Heutsz en zijne opvolgers ingeslagen weg, nimmer meer uitbreken. Men kan Atjeh doorkruisen, gelijk wij nog dit jaar zelven deden, van Koeta Radja tot Langsar en van Bireun aan de kust tot Takengön aan het Gajo-meer (Laut Tawar) zonder dekking en zonder een oogenblik het gevoel te hebben, dat men niet trekt door een absoluut vreedzame omgeving. De velden zijn bebouwd, de kam-

1) Samengesteld door den Ambtenaar ter beschikking van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, D. G. Hooyer.

pongs zien er keurig onderhouden uit, de pasars zijn vol, de scholen goed bezocht. Kwieke vertegenwoordigers van het jonge hoofdengeslacht spreken de taal der overheerschers, volgen dezen na in kleeding en gewoonten, wijzen U opgewekt de resultaten van hun werk.

Niettemin een dertigjarige oorlog — gezwegen van wat daaraan voorafging ¹⁾—gaat niet aan een land voorbij zonder in verborgen hoeken voortsmeulende vonkjes achter te laten, niet aan een volk, zonder daarop zijn stempel te hebben gedrukt.

En hoe zou men dan in Atjeh binnen korten tijd een volkomen beëindiging van *alle* onrust kunnen verwachten: in een land met zooveel bergen en wouden, onder een van nature reeds zoo woelziek volk.

Het land. Als men Atjeh nooit heeft bezocht, maakt men zich licht van het land een geheele verkeerde voorstelling. In zijn huidigen vorm is het gewest Atjeh en Onderhoorigheden ruim $1\frac{1}{2}$ maal zoo groot als Nederland (966 tegenover 600 vierkante G. M.); in plaats van 6 miljoen inwoners telt het er echter slechts ruim 7 honderdduizend. Naar den maatstaf van Nederlands bevolkingsdichtheid (Java is nog $1\frac{1}{2}$ maal dichter bevolkt), zou dus bijna $\frac{9}{10}$ van Atjeh onbewoond zijn. En bij een doorkruising van Atjeh bemerkt men zeer goed, dat het land werkelijk voor een groot deel onbewoond is. Behalve in de betrekkelijk kleine vallei van Groot-Atjeh, is de bevolking gevestigd langs de kusten, het dichtst langs Noord- en Oostkust. Zelfs hier is de bewoonde en bebouwde strook echter zelden meer dan 10 K. M. breed en dikwijls minder. Op die bewoonde zône volgt dan, tot aan de grenzen van het Gajoeland, een strook met oerbosch bedekt bergland van, b. v. ter hoogte van Bireun (het beginpunt van den Gajoeweg), 90 K. M. breedte.

De zwaar geaccidenteerde en beboschte Gajoe- en Alaslanden tellen slechts ruim 26.000 inwoners en daarop volgt weer een zelfde gordel van onbewoonde bergen en wouden tot het gebied van de spaarzaam bevolkte Westkust bereikt wordt.

1). Vgl. *De Atjehers* van Dr. C. Snouck Hurgronje Deel I. bl. 4: „Orde en rust zoekt men in elke periode (van de Atjehsche geschiedenis) vergeefs.”

Het volk. De Atjeher apprecieert een politieken toestand, die hem in staat stelt zijn hoofdbedrijf: landbouw en veeteelt, rustig uit te oefenen maar, tenzij onder een krachtig bestuur, wat de Atjehsche maatschappij tot voor kort nooit heeft gekend, schijnen de goede volkseigenschappen niet bestand tegen de inblazingen van een woelzieken geest, den lust naar avontuur en gezagsoefening, die, althans velen van Atjeh's zonen bezielt. Atjeh is daardoor steeds verdeeld geweest in invloedssferen van tallooze potentatjes, die ieder voor zich streefden naar gezagsuitbreiding, daardoor veel met elkaar overhoop lagen en slechts in naam de suprematie van den, te Koeta-Radja resideerenden sultan of het gezag van de, mede in naam, aan dien vorst onderhoorige landschapshoofden, erkenden.

„Orde en rust zoekt men in elke periode (van de Atjehsche geschiedenis) vergeefs,” aldus de hooger aangehaalde uitspraak van Dr. Snouck Hurgronje.

Het blanke wapen heeft in die geschiedenis, ook bij de beslechting van dorps- en familietwisten, een groote rol gespeeld: het is niet zonder beteekenis dat de Atjehsche gléwang *zonder scheede* wordt gedragen.

Voeg hierbij dat, hoewel de Atjeher, uit een ethisch-godsdiensdig oogpunt, geen haar beter Mohammedaan is dan het meerendeel der overige volken van den archipel, die zich volgelingen van den Profeet noemen ¹⁾, de leerstellingen die de wereldheerschappij voor de Islamieten opvorderen ²⁾ en welker uitingen wij „fanatisme” plegen te noemen, steeds sterk hebben gesproken tot den onafhankelijkszin der bevolking.

Al deze factoren bijeengenomen, ook het feit dat handel en de natuurlijke hulpbronnen van den bodem, alle beroeringen ten spijt, in Atjeh welvaart hadden gebracht, wekt het niet alleen geen verbazing meer dat de onderwerping van het Atjehsche volk jaren van strijd heeft gekost, maar moet men er zich zelfs over verwonderen dat het Generaal van Heutsz en diens opvolgers gelukt is, in korten tijd zoo groote moeilijkheden, met betrekkelijk geringe hulpmiddelen, te overwinnen.

1) Vgl. *De Atjehers* Dl. II blz. 307 en 335.

2) Id. Dl. II blz. 384 en vlg., alsmede

Nederland en de Islam van denzelfden schrijver bl. 8 en vlg.

In dit licht laten uitingen van individueele moordzucht en de euvel daden van een tijdelijk getformeerd bendetje, ook als we het in-rustig aspect, dat de Atjehsche samenleving biedt, niet bij aanschouwing kennen, ons onbewogen. Het zijn de onvermijdelijke naknallers van een groot maar gedoofd vuurwerk, hard voor degenen, die er toevalligerwijs door worden getroffen maar niets afdoende aan den sedert geruimen tijd ingetreden toestand van *volkomen pacificatie*.

Met uitzondering wellicht van enkele afgelegen oorden door-kruist men het bewoonde gedeelte van Atjeh ¹⁾, *alleen en ongewapend*, met *minder* gevaar voor lijf en goed dan men zwerftochten kan ondernemen door alle deelen van een groote stad in Europa ²⁾.

In het geheele gewest bevinden zich thans geen 50 uitgeweken meer.

Orde en rust worden in Atjeh gehandhaafd door een bezetting van, in totaal, $\pm$ 4000 militairen, ³⁾ door 130 man algemeene politie en 240 gewapende politiedienaren. In overweging is de vermindering van de militaire bezetting met het laatst overgebleven veldbataljon, hetwelk naar Java zal terugkeeren. De sterkte der drie garnizoensbataljons van Atjeh zal dan een weinig worden opgevoerd, om de samenstelling van meerdere mobiele colonnes mogelijk te maken, terwijl mede een kleine uitbreiding zal worden gegeven aan het personeel der algemeene politie.

Na deze reorganisatie zal de gezamenlijke actueele sterkte van militaire bezetting en politie bedragen $\pm$ 3900 koppen, terwijl voor de ordebewaking van Amsterdam alleen, ongeacht de hulp hiervoor

1) In het onbewoonde deel levert v. n. de aanwezigheid van wild gedierte gevaar op.

2) Zie voor den, evenwel sedert nog zeer verbeterden, veiligheids-toestand uitvoeriger: *Atjeh up to date* door G. J. van Eybergen in de Februari-aflevering 1914 van dit tijdschrift en *Oud-Minister Colijn over Atjeh*, Tijdschrift v/h B. B. Dec. afl. 1913 bl. 502 vlg.

Sedert het afdrukken van dit artikel verscheen in het *Bataviaasch Nwbl.* van 11 December j. 1: *Atjeh in vogelvlucht, De Toestand*, door E. S. de K(lerk), waarin een met onze meening geheel overeenkomende schets van den politieken toestand wordt gegeven.

3) Ten rechte op 1 November 1914:

106 officieren en 4210 kader en minderen, waarvan voor den dienst beschikbaar (valide manschappen) 88 officieren en 3860 minderen.

van militairen en burgerwacht te requireeren, ruim 1600 agenten dienst doen.

Tenzij men om buitenlandsch-politieke redenen voorshands een militair Gouverneur op Atjeh zou willen handhaven, staat dan ook o.i. niets meer de, in de troonrede van dit jaar aangekondigde, doorvoering van civiel bestuur in Atjeh tot in den hoogsten rang, in den weg en moet het zelfs wenschelijk geacht worden dat daartoe, na het aftreden van Generaal Swart, wordt overgegaan. Zulks niet, omdat niet met grooten lof gewaagd zou kunnen worden van wat onder militaire leiding ook op bestuursgebied in Atjeh werd tot stand gebracht, maar omdat, onder normale omstandigheden, elk werk geacht moet worden het best te zijn toevertrouwd aan hen, die daarvoor werden opgeleid en daarvan de meeste ervaring hebben opgedaan ¹⁾.

1) We willen daarmee niet zeggen dat de leiding van het bestuur in Atjeh nu al zou kunnen worden toevertrouwd aan iederen degelijken gewestelijken bestuurder. Uit ons betoog, hoe onvolledig ook, moge gebleken zijn dat Atjeh blijft een zeer bijzonder land, met een zeer apart verleden en dat dus nog geruimen tijd de keuze van den civielen Gouverneur of Resident zal moeten geschieden uit hen, die Atjeh terdege en uit ervaring kennen, liefst uit ambtenaren opgebracht in de school van Van Heutsz of die met vrucht gediend hebben onder den huidige Gouverneur.

HOOFDSTUK I.

OVERZICHT VAN DE IN DE JAREN 1912, 1913 EN 1914 IN VERSCHILLENDE GEWESTEN DER BUITENBEZITTINGEN PLAATS GEHAD HEBBENDE ONLUSTEN.

Timor en Onderhoorigheden.

Afdeeling Timor. 1912. In het jaar 1912 bleef de toestand in de afdeeling Timor rustig.

Onderaïd. Noord-Beloe. 1913. In de maand Januari 1913 vroeg de radja van het landschap Naitimoe eene militaire afdeeling naar Noord-Beloe te zenden, ten einde den weerspannigen temoekoeng van kampong Foko-Doenoek tot rede te brengen.

De militaire patrouille vond de kampong versterkt en daar de militaire commandant zijne macht onvoldoende achtte, werd gewacht op versterking. Bij aankomst echter van den onderafdeelingschef met een groep militairen benevens gewapende politiedienaren vluchtte de bevolking naar de kampong Bokair, welke kampong, door de gewapende politie aangevallen, in brand geraakte. De verzetsleden, versterkt door de bewoners van kampong Bokair onder het hoofd Kao Bessi, verschansten zich in de rotsstelling Nanait. Een aanval op deze stelling werd door den vijand afgeslagen met verlies onzerzijds van 3 zwaar en 3 lichtgewonden w. o. 2 gewapende politiedienaren.

Nadat de troepenmacht versterkt was geworden en voorbereidingen tot een hernieuwden aanval waren getroffen, verlieten de verzetslieden des nachts de stelling en weken voor het grootste gedeelte uit naar Portugeesch gebied.

Door militaire patrouilles werden weliswaar eenige verzetslieden overvallen, waarbij onzerzijds een Inlandsch fuselier zwaar werd gewond, doch de hoofdleiders werden in de maand Januari nog niet opgevat.

Ultimo Februari meldden zich een 4 tal verzetslieden uit de kampong Foko-Doenoek.

Eind April kwam Kao Bessi, hoofd van kampong Bokair, in onderwerping.

Onderaafd. Alor,
Eil. Pantar.

1913. In de maand Juni kwam de bergbevolking van een 13 tal kampongs van het landschap Barnoesa, in Zuid-Pantar, tegen ons gezag in verzet, oorspronkelijk zich uitende door tegenwerking van de vaccinatie en onwil tot het verrichten van heerendiensten, later op 23 Juni, door het aanvallen, voorbij kampong Aloeng, van den wd. posthouder van Alor en zijne gewapende politiedienaren, die genoodzaakt werden terug te trekken naar Blang Merang, met een verlies van 3 gewonden.- 5 Juli rukten 5 groepen Infanterie, onder Kapitein Weber, het binnenland in en werd, met een verlies onzerzijds van 2 gesneuvelden en 7 gewonden, de versterking bij Poebila genomen. Bij den terugmarsch sneuvelde een Europeesch sergeant-ziekenopzichter en bij verdere actie nog 1 Europeesch sergeant en werden gewond de Kapitein-patrouillecommandant en 6 minderen.

In Augustus kwam het grootste gedeelte

van de bevolking in onderwerping en konden in de maanden September en October de militairen teruggaan met uitzondering van 1 groep, die op Pantar bleef patrouilleeren.

Eil. Alor.

1914. Gewapende politie patrouilleerde in het landschap Koei gedurende Augustus ten einde eenige kampongs, waarvan de bewoners weigerachtig waren de bevelen van den Radja op te volgen, tot rede te brengen. Vijandelijkheden werden niet gepleegd. De bevolking van de kampong Poeking (landschap Kolana) kwam in verzet. 4 Kamponglieden werden door eene militaire patrouille gewond.

Onderafd. Savoe.

1914. In het landschap Mesara braken in April onlusten uit naar aanleiding van een, door den Civiel Gezaghebber uitgevaardigd, verbod om hanengevechten te houden bij een heidensch feest. De verzetslieden staken de Inlandsche school, het kerkgebouw en de woning van den Inlandschen leeraar in brand. 20 April begaf de Civiel Gezaghebber, begeleid door 5 gewapende politiedienaren, zich naar Mesara, doch werd door de bevolking teruggedreven. Bij het gevecht werd 1 gewapend politiedienaar door vuur van den Civiel Gezaghebber gedood. De bevolking kreeg 4 doden en 3 gewonden. e groep militairen, onder Luitenant Muller van Koepang naar Savoe gedirigeerd, arresteerde de belhamels. Verder verzet werd niet geboden.

Afdeeling Flores,
ressort Ngada.

1912. Gedurende het jaar 1912, bracht in de onderafdeeling Ngada een bende, onder leiding van de gedroste gevangenen, Assa Djawa en Lewo Tangi, in het Ndora-gebied

deen eene anre bende, onder Lewa Woela en Ranga Nenne, in het Keo-gebied, onrust onder de bevolking.

De eerste bende maakte zich schuldig aan een tweetal moorden w. o. op 15 September op den detachementscommandant Deunhouwer, die van Manggarai, over Badjawa, naar Endeh reisde.

In de maanden October en November werden de moordenaars gearresteerd. De rest van de bende werd in de maanden Januari en Februari 1913 opgevat.

In het Keo-gebied trachtten, in den nacht van 17 op 18 December, eenige kwaadwilligen het bivak der gewapende politiedienaren te Savoe binnen te dringen, hetgeen echter verijdeld werd. Door dezelfde bende werd het militaire bivak van den Civiel-Gezaghebber beschoten, waardoor een Inlandsch sergeant werd gewond. De bende week uit naar het Wadjo-gebied, alwaar de bevolking het militaire bivak op 21 December aanviel. De aanvallers trokken af met verlies van 3 dooden en lieten 1 gevangene in onze handen.

Hoewel daarna het verzet gebroken was, werd noodig geoordeeld eene militaire afdeeling onder een officier in het Zuid-Keo-gebied te doen verblijven.

In Januari 1913 werden 10 bendelieden en in Maart en April d. a. v. de hoofdleiders Ranga Nenne en Lewa Woela opgevat.

Onderaf. Endeh.

1914. Op ulto. September kwam bericht binnen dat in Lisé (Oost-Endeh) de kampongs Wolo-Nio en Wolo-Beto slaags waren geweest en niet met vechten wilden uitscheiden, zelfs niet na bevel van het landschapshoofd. De zaak,

in October door den Civ. Gezaghebber onderzocht, bleek eene kwestie omtrent tuinen te betreffen.

Tegelijk kwam ook het bericht binnen dat in Poe (N. O. Endeh) de lieden van Lewa-Gare die van Nita beschoten hadden. De Civ. Gezaghebber begaf zich, vergezeld van gewapende politiedienaren, in October naar de kampong Lewa-Gare, die versterkt bleek en eenig onbeduidend verzet bood; de kampong werd genomen en daarop meldden zich het hoofd en een gedeelte der bevolking.

De oorzaak van het geschil was een tuin-kwestie, die werd afgedaan.

Nog werd gemeld dat een landschapsdienaar (djaksa), in de eerste helft van October, bij de kampong Roga is vermoord geworden. Het lijk, op aanwijzing van eene vrouw gevonden, werd op 15 October ter schouwing naar Endeh opgezonden.

Onderaïd. Noord-Flores 1912. In September 1912 bracht eene geestdrijfter de districten Kringa en Werang in onrust door te trachten de bevolking te bewegen geen belasting te betalen of heeren-diensten te verrichten.

Zij werd door de politie, die ook een 2 tal gewapenden neerlegde, opgevat en daarna keerde de rust onder de bevolking terug.

1914. In Maart kwam de bevolking van het district Werang van het landschap KangaE, onderafdeeling Noord-Flores (Mauméré) in verzet.

Na eene vergadering der hoofden werd besloten geen belasting meer te betalen, te weigeren heerendienst te verrichten en verzet te plegen.

Op die vergadering zouden 2 kinderen van $\pm$ een jaar oud zijn geofferd, ten einde

de geesten gunstig te stemmen, zoomede opdat, na die offerande, geweren, kruit en ook geschut uit den grond zouden verrijzen om daarmede de Compenie te bevechten.

Bij verschillende ontmoetingen met de uitgezonden politie-patrouilles werden een 13 tal personen neergelegd, waaronder bij ongeluk eene vrouw. In Mei was de rust onder de bevolking weder hersteld.

Onderafd. Oost-Flores. 1913. Op 3 October 1913 werd een groep gewapende politiedienaren, onder den Europeeschen detachementscommandant Pöhlig, tussehen Riag-Kottang en Riag-Nara in het Lewotala gebied, overvallen; 7 gewapende politiedienaren sneuvelden en 8 karabijnen met 525 patronen gingen verloren. Het restant van de patrouille trok op Larantoea terug.

Luitenant de Vries met zijne brigades van Adonara ter hulpe geroepen, verdreef op 5 October den vijand uit de zwaar versterkte kampong Lamatoe; 22 verzetslieden nedergelegd doch ten koste onzerzijds van 1 doode en 6 gewonden. Resultaat: een aantal hoofden om de Ili-Mandiri kwamen zich melden.

Intusschen bleek het ook onrustig te worden in het gebied Tenawahan — Lekloewoe.

Op 8 October werden de verzetslieden bij kampong Wailolong, ten koste van 1 lichtgewonde onzerzijds, uiteengejaagd. De vijand liet 4 dooden in onze handen.

12 October rukte Luitenant de Vries op naar het Lewotala-gebied. De kampongs werden echter verlaten bevonden. Verdere patrouillegang had tot resultaat het gevangennemen der verzetshoofden en het eindigen van het verzet, vooral toen de voornaamste bewerker daarvan, de Molang (heidensch pries-

ter), Regi Doreng, door de hoofden van Lekloewoe werd uitgeleverd. Deze Molang had de bevolking wijs gemaakt, dat mettertijd geweren uit den grond zouden verrijzen en zij zich dan vrij zou kunnen maken van belasting en heerendiensten.

1914. In het kakangschap Lewingo kwam, in de 2de helft van de maand Juni, de bergbevolking in opstand.

De aanleiding was het gedurende $1\frac{1}{2}$ maand niet presteeren van heerendiensten door de bevolking van het kampongcomplex Lewero, waardoor het noodig geacht werd door eene patrouille gewapende politiedienaren die lieden tot het nakomen van hun plicht te brengen.

Bij aankomst van de 11 man sterke patrouille, onder den detachementscommandant Marks, in het kakangschap Lewero, werd deze aangevallen. Drie gewapende politiedienaren sneuvelden.

Het restant trok zich terug naar den rand van een ravijn, waar stand werd gehouden tot 10 uur 's nachts, waarna teruggetrokken werd naar Lewolaga. Onzerzijds sneuvelden in het geheel 5 gewapende politiedienaren, terwijl de detachementscommandant Marks en 4 gewapende politiedienaren gewond werden. De vijand leed een verlies van 14 dooden en 13 gewonden.

27 Juni werd door den gewestelijk militaircommandant, den Overste Geertsema Beckering, met 4 groepen Infanterie naar het in verzet zijnde gebied opgerukt en de kampong Lewero genomen. Onzerzijds sneuvelde de Europeesch sergeant van den Berg en werden 2 fuseliers gewond. De bevolking vluchtte het gebergte in.

Actieve patrouillegang had tot gevolg, dat de bevolking, voorshands met uitzondering van die van de kampong Lewero, zich meldde.

In de maand Juli meldden zich de hoofdaanleggers, de Molangs Doeroe Basa van Lewoloeo en Lera Boleng van Kroko V-Obong, terwijl, op 23 September, in onderwerping kwamen de hoofdaanleggers Doeroe Koli en Koeda Kopong Pati, onder inlevering van een beaumont-karabijn. Ondertusschen was in Augustus de bevolking van Lewero in onderwerping gekomen.

Onderafd. Adonare en

Lomblem, Eil. Adonara. 1913. Reeds in de maand Februari van het jaar 1913 bleek de bevolking van Adonara en Lomblem onwillig om belasting te betalen.

Op den 18den Maart werd het bivak der gewapende politiedienaren, bij kampong Witi-Hama op het eiland Adonara, door lieden van Watoe-One overvallen. Onzerzijds sneuvelde 1 Inlandsch sergeant, terwijl 3 gewapende politiedienaren gewond werden. Directe aanleiding tot dezen overval was de eisch tot uitlevering van eenige van moord verdachte personen van de kampong Witi-Hama en Watoe-One. De ware oorzaak was echter onwil der bevolking om zich naar onze regelingen te schikken. Het restant van de overvallen patrouille trok terug op Lamboenga.

24 Maart rukten 2 brigades militairen naar Watoe-One, dat verlaten werd bevonden.

In April sloot het grootste gedeelte van Tanah Boleng (eiland Adonara) zich, onder Kakang Palaäma, bij den opstand aan.

5 April werd het militaire bivak onder Luitenant Dufour, te Lewa-Belolong (Tanah-Boleng), overvallen en sneuvelde 1 Inlandsch fuselier, terwijl 1 Europeesch sergeant, 5 Inlandsche fuseliers en 2 gewapende politiedienaren gewond werden. De vijand werd verdreven met verlies van 8 dooden.

13 April kwamen 2 brigades militairen onder den troepencommandant van Flores en werd 24 April de zwaar versterkte kampong Niha-One genomen. Onzerzijds gesneuveld: 1 Inlandsch fuselier, gewond 2 Inlandsche fuseliers. De vijand verloor 3 dooden en 10 gewonden.

In Mei kwam de opstandige bevolking van het kakangschap Tanah-Boleng in onderwerping en werden 59 geweren ingeleverd.

De reden van den opstand in Tanah-Boleng was het, op uitnoodiging van lieden uit Watoe-One (Adonara), deelnemen aan den overval van het bivak der gewapende politiedienaren te Witi-Hama door eenige personen van Lewa-Doeli en Watoe-Wai (Tanah-Boleng). De daarop gevolgde patrouillegang in het Tanah-Bolengsche—en de vrees ter verantwoording te zullen worden opgeroepen—had tot gevolg, dat de hoofden zich bij de verzetslieden van Adonara aansloten. Vandaar de overval van het militaire bivak te Lewa-Belolong.

Gedurende de maand Juni werd in Adonara gepatrouilleerd, met het gevolg dat de verzetspartij overal vluchtte; nadat één der hoofdaanleggers nedergelegd en de anderen gearresteerd waren, kwam de bevolking in onderwerping.

Eil. Lomblem.

1914. De bevolking van het eiland Lomblem overviel, op 25 September des nachts, bij kampong Lewo-Ela (noordelijk Lewo-Leba) eene militaire patrouille onder sergeant Eichhorn, die was uitgezonden om het Bestuur behulpzaam te zijn bij het innen van de belasting.

Al dadelijk sneuvelden sergeant Eichhorn en 2 Inlandsche fuseliers. De rest van de patrouille wist, met medeneming der gewonden, terug te trekken naar een heuvel, waar zij, onder leiding van den Inlandschen fuselier Martotaroeno, zich 4 dagen zonder eten of drinken wist staande te houden.

Een dwangarbeider bracht het bericht van den overval te Wai-Komoe, vanwaar het den patrouille Commandant te Wai-Werang, op Adonara, bereikte. Vandaar werd om versterking gevraagd, die van Larantoea en Endeh werd gestuurd.

Den 29sten September werd, bij het oude militaire bivak aan het strand bij Lewo-Lein, het overschot van de militaire patrouille, sterk 5 ongewonde fuseliers benevens 4 dwangarbeiders, die zich, met medevoering van 7 zwaar gewonden, op twee na alle karabijnen, bijna alle patronen en de reeds geïnde belastinggelden, door den vijand hadden heen geslagen, door de militaire brigades, onder den troepencommandant van Flores, aangetroffen en ontzet. Behalve de gesneuvelden en gewonden, waarvan later 2 te Koepang stierven, werd een Inlandsche fuselier vermist, die, zooals later bleek, vermoord is geworden.

Aan Ltnt. du Croo werd de leiding der actie tegen het verzet opgedragen. Deze meldde den 30en October dat het verzet gebroken was en alle verzetslieden zich hadden

gemeld. Alle hoofdverzetleiders zijn, zoo niet gesneuveld of gewond, in onze handen. De verliezen van de verzetspartij bedroegen 24 doden en 23 gewonden. Eén der 2 verloren gegane karabijnen benevens patronen werden achterhaald.

Aldeeling Soemba,

onderafd. West-Soemba. 1912. Hoewel in het landschap Kodi-Besar voortdurend gepatrouilleerd werd en eenige verzetslieden werden neergelegd of wel zich kwamen melden, mocht het niet gelukken den hoofdleider van het, in het jaar 1911, in West-Soemba uitgebroken verzet, Wonokaka, te arresteeren. De bende van Wonokaka had echter allen politieken invloed verloren. In November kwamen Wai-Mengoera (deel van het landschap Wadjewa) en het landschap Wanakaka in opstand.

Het verzet in laatstgenoemd landschap was spoedig gebroken, nadat een 5 tal opstandelingen door de groepen Infanterie uit Waingapoe en Endeh waren nedergelegd. Den 6den December onderwierpen zich alle hoofden en raddraaiers. De oorzaak van den opstand was onwil der bevolking om belasting te betalen.

In Wai-Mengoera overviel de bevolking van de landschapjes Pero en Wee-Panokka, in den nacht van 22 op 23 November, het militaire bivak onder den Luitenant-Civiel-Gezaghebber. Onzerzijds sneuvelden 2 en werden gewond 8 militairen, terwijl 4 karabijnen verloren gingen.

De hoofdleider der verzetslieden is Lelo Atoe, schoonzoon van Ratoe Dimoe, hoofd van Wai-Mengoera.

Den volgende nacht werd tevergeefs

getracht het militaire bivak in Kodi te besluipen.

Lieden van Wee-Panokka en Pero, die zich in het bosch Tambakka, bij de grens van Tanah-Maringe, hadden versterkt, werden 8 December met verlies van 1 doode uit hun stelling verdreven.

Tijdens den zeer actieven patrouillegang, die werd voortgezet tot half Januari 1913, werden in Wai-Mengoera en in Tanah-Maringe versterkingen door de verzetslieden opgeworpen, doch hield de verzetspartij nergens stand.

1913. In Januari 1913 kwamen Ratoe Dimoe, hoofd van Wai-Mengoera en Lede-Wongo, het voornaamste hoofd van kampong Wee-Panokka in onderwerping, in Februari gevolgd door de overige hoofden van Wee-Panokka en Pero.

Op 5 April meldde zich Ngila Kalia, hoofd van kampong Wanoe-Boö, inleverend de laatste der, bij den overval op 22 November 1912, verloren gegane karabijnen, Hiermede kan het verzet in Wai-Mengoera als geëindigd beschouwd worden.

De aanleiding tot het verzet in deze landstreek was wederom onwil der bevolking om bestuursbevelen, speciaal wat betreft heeren-diensten en belastingen, op te volgen.

Op 4 April overviel de bende van Wonokaka, bij Weket-Dimoe in het landschap Kodi, een groep Infanteria.

Onzerzijds sneuvelde de tolk en werd 1 Inlandsch sergeant en 2 Inlandsche fuseliers gewond. De vijand kreeg 13 dooden, w. o. 4 bekende volgelingen van Wonokaka.

Nadat aan de bende door militaire patrouilles en door de bevolking herhaalde ver-

liezen, w. o. op 7 October van 6 dooden, waren toegebracht, kwamen op 17 November Wara Ngandi, woordvoerder van Wonokaka met 7 bendeleden en op 6 December d. a. v. Wonokaka zelf, met het restant der bende, in onderwerping.

1914. In de tweede helft van het jaar 1914 werd, bij eene poging tot arrestatie van een kamponghoofd in het landschap Lamboja, onzerzijds gewond 1 Amboineesch fuselier en 2 Inlandsche fuseliers, terwijl het hoofd en 8 volgelingen moesten worden nedergelegd. Twee brigades militairen verrasten eene bende, die met achterlating van 2 dooden vluchtte. Onzerzijds geene verliezen.

Op 22 October werd getracht het hoofd van kampong Kapaka, in het landschap Lamboja, te arresteeren. Onzerzijds 1 Europeesch sergeant en 1 Amboineesch fuselier gewond, terwijl de bevolking 6 dooden in onze handen liet.

Zuider-en Oosterafdeeling van Borneo

Afdeeling Z. Oostkust,
ouderafd. Pasir.

1912. De politieke toestand in de onderafdeeling Pasir liet in Juli 1912 te wenschen over door de eigenmachtige en onrechtmatige handelingen van Pangeran Pandji, gewezen rijksgröote van Pasir, die van de Dajaksche bevolking belasting hief en haar, onder bedreiging van anders te zullen worden gedood, aanspoorde tot den Islam over te gaan, aan welke aansporing vele Dajaks van de Kasoengei-en Kwarogebieden en in de districten Adang en Telakei, gevolg gaven. Den Dajaks werd verder wijs gemaakt, dat Pangeran Pandji tot Sultan van Pasir zou worden aan-

gesteld. Door Pangeran Pandji werd verder aan eenige hoofden opgedragen om met de bevolking, in de eerste helft der poeasmaand, naar Pasir te komen, ten einde hem als Sultan van Pasir te erkennen.

Met dat doel kwamen, in Augustus, gewapende Dajaks naar Pasir, doch werden zonder eenig verzet ontwapend en keerden naar hunne kampongs terug.

Pangeran Pandji werd naar Kota Baroe overgebracht.

1913. Gedurende het jaar 1913 werd de rust in Pasir niet meer verstoord.

1914. In het jaar 1914 heerschte, volgens in September ontvangen bericht, onder de Dajaks van Boven-Pasir eenige onrust. Zij hadden het voornemen zich tegen het Gouvernement te verzetten. Tot een daadwerkelijk verzet is het echter niet gekomen.

Hoofdverzetslieden waren Panglima Mangipoeh, Panglima Nangkit, Panglima Bioekoe. Volgens verklaring van Mangipoeh—in het bivak Semboreng verraderlijk vermoord door den wakil-panghoeloe van Longikis—zou Adji Moejoeh, broeder van wijlen Pangeran Pandji, hoofdaanlegger van het verzet zijn en een zekeren Manjoendrai uitgezonden hebben in Boven-Pasir de Dajaks tot verzet aan te sporen.

Adji Moejoeh werd naar Kota Baroe overgebracht, ter vermijding van zijn invloed bij het onderzoek.

In Boven-Pasir werd verder geen verzet ondervonden.

Celebes en Onderhoorigheden.

Afdeelingen Paré-Paré,
en Oost—Celebes.

1912. In de eerste helft van het jaar 1912 werden van de rooverbenden van La Padoe, in de onderafdeeling Pinrang, en van Laginda, op het schiereiland Lamala (onderafdeeling Banggai), eenige leden gevangen genomen. Bij de overvalling van de schuilplaatsen van de laatste bende werd onzerzijds zwaar gewond 1 Amboneesch fuselier.

Afdeeling Oost-Celebes,
onderafd. Boeton.

1913. Door geestdrijvers opgezweept vormde zich uit de bevolking der kampongs Bombona-boeloe en Bonga eene bende, die voornemens was het bivak eener militaire patrouille te overvallen, doch zelve, op aanwijzing van een hoofd, werd verrast en bij het gepleegde verzet een verlies leed van 3 dooden. De hoofdaanleggers werden opgevat en daarna keerde de rust in genoemde streek terug.

Afdeeling Paré Paré,
onderafd. Enrekang.

1913. In de maand Februari werd in het Enrekangsche eene rooverbende onder Palata en Poeana Djara, zoons van den sedert verbannen Madika van Ranga, onschadelijk gemaakt.

Afdeeling Boni.

1913. Eene door eene geestdrijfster, Sanro BampaE gesmeede samenzwering, ten doel hebbende gewapend verzet tegen het in Boni gevestigd gezag, werd 20 Februari ontdekt en verijdeld. De samenzweerders werden door de inheemsche rechtbank veroordeeld.

Onderafd. Soppeng.

1913. Den 5den Mei werd, door bemiddeling van den Datoe van Tjitta, in Ala Tjinto, de, sedert de eerste maanden na het begin der Boni-expeditie vruchteloos achtervolgde

geestdrijver Daeng Pabarang, die zich uitgaf voor een pretendent naar de waardigheid van Vorst van Boni en gesteund werd door hoofden en bevolking, in de bergstreken van de onderafdeelingen Boni, Soppeng en Barroe, opgevat en uitgeleverd.

1914. In kampong Liboerang verzamelde zich, in het begin van de maand Augustus, een 200 tal met krissen en lansen gewapenden, onder leiding van de geestdrijvers Basirā en Djangka Tanaga van La Oesa.

Door den Inlandschen-Assistent Kairoepan naar La Oesa gelokt—waarheen, op het bericht van een volksoploop in het district Mario-ri-Wawo, zich ook begaven de Assistent-Resident van Boni en de Wd. Controleur van Soppeng met 29 man gewapende politiedienaren—werd de bende door eene groote bevolkingspatrouille, onder aanvoering van den Soeledatoe van Soppeng, in bedwang gehouden en ontwapend.

Volgens bericht van den Inlandschen-Assistent, werd, bij de ontwapening der bende door de bevolkingspatrouille, deze geattakeerd door eenige amok makende bendeleden. Van de bende werden 9 man gedood, onder wie Basira, 5 gewond en 2 gevangen genomen, terwijl van de bevolkingspatrouille 3 gewond werden. De rest van de bende vluchtte. Hiermede was het verzet gebroken. Des nachts kwam nog eene militaire patrouille van Pampanoea. Deze patrouille en gewapende politie van Soppeng en Boni patrulleerden gedurende een drietal weken in Mario-ri-Wawo en het aangrenzende Bonische district Lamoeroe.

De bevolking van de in verzet geweest zijnde kampongs, die naar de bosschen de

wijk had genomen, keerde naar hare woonplaatsen terug.

De leider Djangka Tanaga werd gearresteerd en met hem zij, die daadwerkelijk aan de amok-partij hadden deelgenomen (ongeveer 20 man).

De reden van het verzet is te zoeken in de poging van het Inlandsch bestuur tot arrestatie van den goeroe Basira, die zich niet stoorde aan de bevelen van het kamponghoofd.

De invloed door de geestdrijvers uitgeoefend werd verkregen door het geven van djimats tegen buikziekte, waarvan vele gevallen zich hadden voorgedaan aan de Westkust.

Afdeeling Loewoe,
onderafd. Palopo.

1914. Op den 28sten April werd het sedert jaren gezochte bendehoofd, Hadji Hasan, in kampong Dea-Dea opgevat.

In het kampongcomplex Kalotok (Rongkong afdeeling Palopo) wierp eene vrouw zich op als dewata.

Zij verzamelde eene bende, die voornemens was den Inlandschen-Assistent te Sale-Toewo te vermoorden, daarna door te gaan naar Palopo, alle Europeanen om te brengen en het bestuur omver te werpen. De Controleur hiervan verwittigd, trok de bende tegemoet met 10 gewapende politiedienaren en joeg deze bende in de nabijheid van Sale-Toewo uit elkaar.

De aanvoerster en 2 man werden gedood, 2 vrouwen gewond. Daarmede was het verzet gebroken.

Afdeeling Mandar,

onderafd. Binoewang.

1914. Den 5den October ging de Assistent-Resident van Mandar met den Civiel Gezaghebber van Polewali, op bericht van een samensholing

in boven-Binoewang, vergezeld van 2 groepen militairen uit Madjene en Makasser, benevens gewapende politiedienaren naar de boven-Binoewangstreek; zooals later bleek bepaalde het verzet zich tot de kampongs Paladang, Litalea en Simoele, alwaar een bende kwaadwilligen zich versterkt had in de benteng Paladang.

Een vóór dien daarheen gestuurde patrouille gewapende politiedienaren was in paniek op Mamasa teruggetrokken, op het gerucht dat het bendehoofd Daeng Mataboe van boven-Balanipa in aantocht was.

Hoewel de uit Mamoedjoe gezonden brigade militairen nog niet was aangekomen, had eene actie plaats onder commando van den Onder-Luitenant Kramer, doch bleek de benteng voorloopig te sterk voor eene bestorming. Bij eene poging tot doorbreking van de versperringen sneuvelden 1 Europeesch sergeant en 2 Europeesche fuseliers, terwijl gewond werden Onder-Luitenant Kramer en 1 Inlandsch fuselier.

De benteng werd toen ingesloten. Op den 19den October rukte de Militaire Commandant, Overste Engelen, met versterking onder Kapitein Bach en een kanon van 3,7 cM van H. M. „Tromp”, naar de benteng Paladang, die op den 20sten October, nadat tevergeefs de verzetslieden herhaaldelijk gesommeerd waren geworden zich over te geven, stormenderhand werd genomen. Onzerzijds zwaar gewond (sedert overleden) 1 Inlandsch korporaal, licht gewond 1 Amboneesch korporaal, 1 Europeesch fuselier, 3 Amboneesche fuseliers en 2 Inlandsche fuseliers. Van de bezetting der benteng, bestaande uit 30 man, sneuvelden allen.

Als oorzaken voor dit verzet wordt opgegeven grieven tegen een kamponghoofd en onwil tot het verrichten van heerendiensten.

Afdeelingen Makassar
en Bonthain.

1914. De roover „Tolo” en zijn bende laten nog geregeld nu en dan hun aanwezigheid in de onderafdeelingen West-Gowa, Takalar en Djeneponto bemerken. Zij worden onafgebroken achtervolgd en men had in de maand September voeling met hen in kampong Soempa, tijdens een rampokpartij. Bij die gelegenheid werd een sergeant der gewapende politie licht gewond en een der bendeleden doodelijk getroffen. Op den 20sten September gelukte het den regent van Polongbangking om 8 leden der bende te arresteeren. Te Manangkoki (Takalar) omsingelde de politie, een huis, waarin het bendehoofd Matjan was, die, toen hij trachtte te ontsnappen, werd doodgeschoten. Drie andere bendeleden werden gevat.

Amboina.

Afdeeling Ceram,
onderafd. Amahai.

1912. Naar aanleiding van eene poging tot arrestatie van een 10 tal verdachten aan een in de negorij Hatoemeten, in Februari 1912, plaats gehad hebbendenmoord, had te Hatoe eene rustverstoring plaats.

Een, ter opvatting van de leiders van het verzet uit Amahai gezonden patrouille gewapende politiedienaren, keerde onverrichterzake terug door de weigering van den Kapala-Soa, Tokeh van Lossa, om die personen uit te leveren.

De Civiel Gezaghebber van Wahaai begaf zich met een groep Infanterie op den 31 sten

Juli naar Lossa. Te Oud-Lossa werd op den 11den Augustus de groep bejld en kreeg, marcheerende naar de versterkte kampong Kolopoetih, een lans- en parangaanval van $\pm$ 40 Lossa-Alfoeren; neergelegd werd een der hoofdleiders Kapitan Salipi Lilihata.

Na den 12den Augustus weder een lansaanval te hebben afgeslagen, werd den 13 den Augustus de kampong Kolopoetih genomen. De vijand vluchtte met achterlating van 5 dooden en 1 zwaar gewonde. Onzerzijds geene verliezen.

Het gewapend verzet, tot Lossa gelocaliseerd, was hiermede totaal gebroken.

Onderafd. Wahaai. 1912. Een patrouille onder den Adjudant-onder-officier Klein, die zich in het regentschap Maneo bevond, ter arresteering van een 20-tal uitgewekenen, werd den 4den en 6den December, in de omstreken van de kampong Kohonoessi, aangevallen. Onzerzijds geene verliezen, 2 aanvallers, w. o. de gewezen Kapitein Ariani, werden neergelegd en 8 mannen met hunne gezinnen gevangen genomen. De Kapala-Soa van Kohonoessi werd gearresteerd en daarmede was het verzet in de Maneo-streek gebroken.

Afdeeling Kei-eilanden. 1913. Op Klein-Kei braken, in de maand September, tusschen Katholieken en Mohammedanen ongeregeldheden uit, waarbij pastoor Van der Raad — die voor dienstreis te Watraän op Kei-Doelah was — en 3 Keineezen verwond werden.

De Controleur, trachtende de schuldigen te arresteeren, werd aangevallen en nadat 2 gewapende politiedienaren ernstig verwond waren, werd hij gedwongen zich te verschanzen in zijn kantoor.

Een detachement militairen onder Luitenant Borgesius, bestemd voor Merauke, toevallig met s. s. Baud te Toeal komende, herstelde de rust onder de bevolking.

Oorzaak van het opstootje was het schelden door een Katholiek, te Watraän, op den Mohammedaanschen godsdienst.

Afdeeling Ambon,
onderafd. Boeroe.

1913. In de maand November werd door het verkennings-detachement op het eiland Boeroe, onder Kapitein Gerth van Wijk, te Oki, bericht ontvangen, dat een 100 man sterke bende Wa-Loea's zich zou verzetten tegen den doortocht van het detachement door hun gebied.

Op den 19den November werd het detachement dan ook aangevallen, waardoor 2 fuseliers buiten gevecht werden gesteld. Naar Oki teruggetrokken, ging het detachement op den 30sten November, versterkt met nieuwe, van Ambon gekomen brigades, weder naar het terrein van opname. 3 December werd bij de hoemalolin, Foeder Mhoeka, een tiental Alfoeren uit elkaar gejaagd. In het gebied der Wa-Loea's werd gepatrouilleerd. De hoemalolins werden verlaten bevonden, doch waren door de bewoners witte vlaggen geplant, ten teeken van onderwerping.

1914. Hoewel het niet mocht gelukken de voornaamste verzetslieden op te vatten, had voortgezette patrouillegang - waarbij 1 Alfoer werd neergelegd - het gevolg, dat de Wa-Loea's hunne onderwerping in Februari aanboden.

Reden tot het verzet der Wa-Loea's was de wensch onafhankelijk te blijven, aangezien het gevolg van de onderwerping, volgens de meening der Alfoersche hoofden slechts belastingbetaling en verrichting, van heerendiensten zou zijn.

Ternate en Onderhoorigheden.

Afdeeling Noord-Nieuw-
Guinea.

1914. Op den 7den September werd de Luitenant ter zee 2de klasse, J. T. Stroeve, van het exploratie-detachement, aan de monding van de Wapogarivier, in de Geelvink-baai, door eene groote bende Papoea's aangevallen. Hoewel gewond, attakeerde de Luitenant, waarop de vijand op de vlucht sloeg, uitgezonderd 1 Papoea, die den heer Stroeve met een pijl nederschoot. Van de, den zeeofficier vergezellende manschappen—een fuselier en een dwangarbeider—werd de laatste licht verwond.

Luitenant Ilgen ging den 18den September, via Manokwari, naar de Wapoga tot instelling van een onderzoek.

Afdeeling Halmaheira.

1914. Het in vergelijking met vorige jaren, veel nauwkeuriger onderzoek naar de inkomsten van elken belastingplichtige, ten gevolge hebbende een verhoogde aanslag in de bedrijfs- en inkomstenbelasting, was de aanleiding dat, op 12 September, de Controleur Agerbeek, zijn huisjongen en 3 oppassers, in het posthuis te Djailolo, door eene 80 man sterke bende uit de kampongs Toeada en Todowongi (eiland Halmaheira), vermoord werden.

Het verzet van de bevolking ging uit van de moslimsche bewoners der bovengenoemde kampongs.

De adspirant-Civiel-Gezaghebber, die zich met den Controleur te Djailolo bevond, wist met de motor-boot te ontsnappen en bracht bericht van het gebeurde te Ternate. Onmiddellijk vertrokken de Resident en de plaatselijk militaire Commandant met 1 brigade militairen, onder een officier, en 1 brigade

gewapende politiedienaren, onder den Divisiecommandant, naar Djailolo.

Het kampongcomplex Djailolo werd verlaten bevonden. Den 13den September rukte het militaire detachement, onder Luitenant Ouwerling, den weg naar Sahoe op. Reeds bij het zendings-station werd den vijand een verlies toegebracht van 4 dooden — allen lieden uit de Alfoersche kampong Porniti, waaruit dus bleek, dat die kampong zich bij het verzet had aangesloten —, terwijl onderzijds sneuvelde 1 Inlandsch fuselier en 3 Inlandsche fuseliers gewond werden.

Den 14den September rukte wederom een detachement militairen, onder Luitenant Ouwerling, op naar de kampong Porniti. Bij het betrekken van een bivak nabij die kampong, werd de troep beschoten, waardoor Ltnt. Ouwerling sneuvelde en 1 Europeesch sergeant zwaar gewond werd. Het detachement keerde daarop naar Djailolo terug.

De bevolking van Djailolo, die na het plegen van den moord gevlucht was naar Ternate en Sahoe, kwam langzamerhand terug. Vanuit het district Sahoe, waarheen ook het grootste gedeelte van de bevolking van kampong Porniti was gevlucht en waar het rustig bleef, kwamen eenige lieden van Porniti terug om zich te onderwerpen.

Luidens berichten, zouden het hoofd van Porniti, Jogo en 7 volgelingen het verzet nog volhouden. Sidangoli en de noordelijk daarvan gelegen kampongs werden goedgezind bevonden.

Den 16den arriveerden, per torpedojager „Panter”, Kapitein Lasonder en 20 man militairen. In den nacht van 16 op 17 September rukte deze officier op met 2 brigades

over Porniti en Tobaroe naar Toeada en Todowongi, welke kampongs verlaten werden bevonden. Den 17en September voegde zich bij hem Luitenant Eland met 1 brigade militairen.

Het verzet bepaalde zich dusver tot een 7tal kampongs n. l. Porniti, Tobaroe, Toeada, Todowongi, Matoei, Koma en Saroto, welke bewoond worden door een $\pm$ 300 tal mannen, zoowel Alfoeren als moslims.

Het door het militaire detachement betrokken bivak te Toeada werd, op den 22sten September, beschoten. Den vijand werd een verlies toegebracht van 9 dooden.

Een groot deel van de bevolking van de kampongs Porniti en Tobaroe kwam sedert in onderwerping.

Op het bericht, dat een bende verzetslieden uit Toeada naar de Kau-streek was getrokken, rukten 2 brigades militairen, onder Luitenant Soetens, daarheen. Onder tusschen was ook Controleur Visman met den Divisiecommandant der gewapende politiedienaren en 1 brigade gewapende politiedienaren, per „Mataram”, naar Tobelo vertrokken.

Door den Divisiecommandant werd de in opstand gekomen Tobaroe-kampong, Kosidi, overvallen.

Door een tocht in Boven-Kau van den Controleur met de gewapende politie en eene landingsdivisie van de „Mataram”, werd de neiging van eenige kampongs aldaar om zich bij de Tobaroe's aan te sluiten, onderdrukt. Met de Toeada-bende werd echter nog geen aanraking verkregen.

Op den 11den November vertrokken 3 brigades militairen onder 2 officieren per

„Mataram” naar het eiland Hiri, waar, volgens bericht, de Sultan ruim 70 verzetslieden van Toeada had verzameld. Bij de poging tot arresteering van die lieden moesten, bij verzet, 5 worden nedergelegd; 2 verzetslieden werden gevangen genomen. De rest der bende ontvluchtte. ¹⁾

Westerafdeeling van Borneo.

Afdeeling Pontianak,
onderafd. Sanggau.

1912. In de maand Juli verzette zich in het landschap Sekadau (onderafdeeling Sanggau) een deel der Moealang-Dajaks, aan den linkeroever van de Blitangrivier, tegen de nieuwe hasil-regeling. Eene militaire afdeeling werd daarheen gedirigeerd, die door voortdurende patrouillegang, in de maanden Augustus en September, een 3-tal raddraaiers wist op te vatten. Tevergeefs werd getracht de voornaamste verzetsleider Boedjang in kampong Ngelai op te lichten. Bij het gevecht werden 10 Dajaks gedood en 3 gewond. Boedjang week uit naar Serawak.

Een verzoek tot opsporing en uitlevering werd bereids tot het bestuur van Serawak gericht, dat echter nog niet de hand op hem heeft kunnen leggen.

Afdeeling Sintang,
onderafd. Melawi.

1912. In de maand Augustus ontstond eenige onrust onder de Dajaks in de Djetah-streek in verband met de belastinginning. Door den Controleur

¹⁾ Volgens nagekomen telegram is de bende van Hiri gevlucht naar het sultansgebied op het eiland Ternate en is aan den Sultan de eisch tot arresteering en uitlevering der verzetslieden gesteld.

van Melawi werden de Dajaks, die zich beklagden over afpersingen van de zijde van het Inlandsch zelfbestuur, gerustgesteld, waarop zij naar hunne woonplaatsen terugkeerden 1913. In de maand November werden klachten vernomen omtrent knevelarijen door beambten van het Inlandsch zelfbestuur van Sintang, aanhangers van den in Januari 1913 afgezetten Panembahan. Door den wd. Inlandschen zelfbestuurder van Sintang werd ontdekt dat in de Kajan-streek gelden verzameld werden, met het doel den terugkeer van den ontslagen Panembahan te bewerken.

De Controleur van Melawi, Jansen, naar de Kajan-streek gaande ter onderzoek en tot inning van de achterstallige belasting, werd, de Pajakrivier opvarende, ter hoogte van de Menteba-rivier door eene bende Dajaks, onder zekeren Donda, alias Apang Semangai van Kampong Krakap, beschoten en vermoord. Luitenant van Wijk, die te Nanga-Maoe vertoefde voor de registratie van de inlandsche bevolking der Kajanstreek, ging, dit vernemende, per prauw naar Nanga-Pajak.

Bij eene beschieting door den vijand sloeg de prauw om, waardoor 1 Inlandsch fuselier verdronk en 1 Europeesch sergeant licht verwond werd; 5 karabijnen gingen verloren. Een salvo van de patrouille dreef den vijand op de vlucht. In December kwam een groep militairen onder Luitenant Krabbenbos te hulp.

Het verzet in de Kajanstreek bepaalde zich tot het beschieten der patrouilles door de bende van Apang Semangai.

Uitgezonderd die van de kampongs Krakap en Koempang, keerde de bevolking van de Pajakstreek nog in de maand December 1913

terug naar hare kampongs. In de maand Maart 1914 kon de rust in die streek als geheel teruggekeerd beschouwd worden.

Aldeeling Sambas,
onderafd. Pamangkat.

1912. Te Boedak werd in de maand April de rust verstoord door aldaar wonende Chineezzen, die in de meening verkeerden dat, nu de Chineesche republiek was uitgeroepen, binnen kort ook de tijd zou zijn aangebroken om zich van de heerschappij der Nederlandsch-Indische Regeering te ontslaan. Het verzet keerde zich tegen den Laothay, die naar Pamangkat vluchtte. De Controleur van Pamangkat wist de gemoederen tot rust te brengen. Maar onder de Chineezzen in de Westerafdeeling van Borneo werd sedert een opgewekt politiek leven waargenomen, voortdurend aangewakkerd door de revolutionaire club der Soe Po Sia's.

In de maand November werd in de geheele afdeeling Sambas lijdelijk verzet ondervonden tegen de betaling der belastingen. Om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn, werd versterking van de militaire macht gevraagd en kwam op 9 November 1 compagnie Infanterie te Pontianak van Batavia aan, waarvan een gedeelte naar Singkawang en het andere gedeelte naar Sambas werd gedirigeerd.

In de onderafdeeling Pamangkat begon, na de aankomst der militairen, de belastinginning veel vlotter te gaan, doch in de houding der Chineesche bevolking in de onderafdeeling Lara en Loemar kwam, hoewel een vijfde gedeelte der belasting geind werd, geene verandering.

Aldeeling Pontianak,

onderafd. Mampawa.

Binn. Best. dl. XLVII.

1912. In de maand October kwam een opgewekt

politiek leven onder de Chineezzen in de onderafdeeling Mampawa en in het N. W. van het district Mandor tot uiting door het aanplakken van anonieme, in het Chineesch gestelde proclamatie's, waarin de Chineezzen aangespoord werden om geen belasting meer te betalen. Ook hier keerde het verzet zich tegen de Laothay's en werden die van Benoewang en Salinse vermoord.

Overigens werd nergens bij de belastinginning daadwerkelijk verzet gepleegd, vermoedelijk door de aanwezigheid van een naar Mampawa gedirigeerde patrouille.

Onderafd. Landak.

1912. In de onderafdeeling Landak ontstond in de maand October door het stoken van zekeren Mangkoe, hoofd van kampong Rasam, onrust. Door hem werden de Dajaksche hoofden opgeroepen teneinde besprekingen te houden over belastingen en heerendiensten. De op aanvraag van het bestuur naar Landak gestuurde militaire patrouille ging, vergezeld van den Controleur, naar de verzamelplaats der ontevredenen aan de monding van de Menjoekai-rivier. Hoewel de hoofden plechtig beloofden zich aan de in te voeren belastingregelen te zullen houden, hield de oproerige beweging onder de Dajaks aan.

Den 26en November ontdekte eene patrouille een hinderlaag bij Soengei Ringin ten N. W. van Ngabang. 5 verzetslieden (Behe-Dajaks) nedergelegd; onz. geene verliezen.

In de maand December werden door militaire patrouilles in de Behe- en Dait-streek aan de vijandelijke benden, onder aanvoering van de Maleiers Sindoet en Dinak, een verlies van 3 dooden toegebracht. Onz. 2 Inlandsche fuseliers gewond. Tevens werden eenige door

de verzetslieden opgeworpen versterkingen geslecht, w. o. die op den weg Ngabang-Balai Kantok, waarbij op 25 December onz. sneuvelde de Luitenant van der Hart en 1 mindere gewond werd. De vijand, aangevoerd door den Maleier Daoed van Kelepok (Dait) en den Dajak Rachmat, zoon van den Mangkoe van Dait, kreeg, naar bericht werd, 12 dooden. Op den 26 d. a. v. werd door eene patrouille, die naar Balai Kantok over Tapis en Engkado trok, 1 vijand gedood en 2 Dajaks gevangen genomen en op den 30sten weder een Dajak nedergelegd.

1913. Hoewel door de Java-colonne de Menjoekei-streek rustig werd bevonden, hield het verzet onder de Dajaks in de Behe- en Dait-streek aan. De Java-colonne begaf zich door de Sengah-streek naar de Semaroewa-Dajak's. Op hare tochten legde de colonne bij kampong Kalawit een 2-tal Dajaks neder. Bij kampong Bagit werd de colonne beschoten, waardoor 1 Europeesch fuselier en 1 Inlandsch fuselier gewond werden. De vijand verdween met achterlating van 1 doode.

In de kampong Soengei-Petai maakten de hoofden van de Temilah- en Semaroewastreken hun opwachting.

Op het bericht dat te Singkoet- Tembawang zich een 150 Dajaks zouden ophouden werd daarheen gemarcheerd. Onderweg werden 4 verzetslieden nedergelegd en 1 gewond. Onz. gesneuveld 1 Inlandsch fuselier en gewond 1 Amboineesch fuselier. In het te Singkoet-Tembawang betrokken bivak meldden zich vele hoofden w. o. die der Sengah-streek.

Tegen het einde van Januari kwamen zich in het bivak te Darit de hoofden van de Menjoekei- en Behe-streek melden. De kam-

pong Oebah aan de Soengei Kekarangan werd omsingeld. Den vijand werd een verlies van 6 dooden en 8 gewonden toegebracht, terwijl 94 man gevangen genomen werden. Buit 41 trompladers en een groote hoeveelheid munitie. Na dit échec van de verzetspartij verbeterde de toestand aanmerkelijk. De bevolking van de Behe-streek keerde naar hare woonplaatsen terug.

Aangezien het meerendeel der Dajaks zich gemeld had, keerde de Java-colonne terug naar de Chineesche districten van de afdeeling Sambas, terwijl voor de consolideering van een toestand in het Landaksche 7 groepen van het garnizoensbataljon aldaar achterbleven.

Door de patrouilles in de Sengah-streek werd 1 Dajak nedergelegd en de schuilplaatsen der Dajaks in het bosch opgeruimd. 3 Maart meldde zich de hoofdaanlegger van het verzet Mangkoe van Rasam. Den 19den Maart had in de Sengah-streek toch nog een treffen plaats met een 10-tal verzetslieden, waarbij onz. 1 Inf. fuselier werd gewond. Voortgezette patrouillegang had tot gevolg dat de hoofdpanglima van de verzetspartij, de Maleier Atek, zich kwam melden op ultimo April.

In de Dait-streek keerde ook de bevolking naar hare kampongs terug en meldde den hoofden zich, uitgezonderd de Mangkoe van Barih.

De door de Poeloe-Dajaks, op last van den Maleier Talip en het Dajakhoofd Rakit, alias Makamkan, van de kampong Perboea, opgeworpen versterking bij de Riam Melanggar, werd den 23sten Mei door 4 groepen Inf. ingenomen. Onz. 1 Amboineesch fuselier licht

gewond, terwijl de vijand 13 dooden w. o. het Sempatoeng-hoofd, Toemenggoeng Njamoeek, kreeg.

Den 24sten Mei werd bij kampong Njakai den vijand weder een verlies toegebracht van 7 dooden w. o. het Sempatoeng-hoofd, Pangeran Pa Boedjang.

Na het opvatten van de hoofdaanleggers Talip en Rakit, waarvan de eerste echter wist te ontvluchten, keerde de rust in het Landaksche terug en werden van af de maand Augustus dan ook geene moeilijkheden meer ondervonden bij de belastinginning.

Afdeeling Soekadana. 1914. Op den 25en Mei werd te Pontianak het bericht ontvangen dat in het gebied van het landschap Matan, tusschen de middenloopen van de Pawan en Pesagoean-rivieren, Kapitein-adjutant Brans en 2 Amboineesche fuseliers door eene $\pm$ 200 man sterke, met lans en geweer bewapende bende overvallen en vermoord waren geworden.

In verzet bleek te zijn het gebied van de bovenloopen der Pesagoean, Djelei en Kendawangan-rivieren.

Bericht werd dat eene benteng zou zijn opgeworpen te Tandjong-Kedang, in de nabijheid van de kampong Toembang-Titi. Het verzet in Matan was het gevolg van de ontevredenheid der Maleiers doordat zij beperkt werden in hunne afpersingen van de Dajakbevolking, die onderworpen aan registratie en belastingaanslag, waaraan slechts weinig Dajaks ontkwamen, thans een minder gewillig object van knevelarij voor de Maleiers vormden.

Hoofden van het verzet—Oeti Oesman en Daeng Oeti—zijn dan ook Maleiers, terwijl

onder de verzetslieden de Dajaks slechts hunne werktuigen zijn. In het verzetsgebied ageerden in de laatste week van de maand Mei de colonnes van den Onder-Luitenant Heemstra en van Kapitein Ruempol, later vereenigd onder leiding van laatstgenoemde.

In die week werd den vijand een verlies toegebracht van 14 dooden.

Den 11en Juni werd de kampong Toembang-Titi door de colonne Ruempol bezet. Bij de inneming sneuvelden 7 verzetslieden en werden een 4 tal gewond.

Den 12en Juni overviel de colonne van Kapitein Voskuil, die in het Kendawangan-gebied ageerde, een door den vijand bezet huis Karang Anjar, gelegen in de nabijheid van kampong Pakroewi. Onzerzijds sneuvelden 2 Amboneesche fuseliers en 1 Inlandsch fuselier, terwijl gewond werden Kapitein Voskuil, 1 Europeesch sergeant, 1 Europeesch korporaal (sedert overleden), 1 Inlandsch sergeant en 1 Amboineesch fuselier. Een 10-tal verzetslieden werden neergelegd, w. o. één der hoofdleiders Daeng Oeti. In de maand Juni nog nam de colonne Ruempol de benteng Tandjoeng-Kedang. Onzerzijds sneuvelde 1 Inlandsch sergeant en werden 3 Amboineesche fuseliers gewond. Van de vijandelijke bezetting, bestaande uit 40 man, sneuvelden allen, w. o. de hoofdverzetsleider Oeti Oesman. Hiermede kon het verzet als gebroken beschouwd worden en keerde dan ook in het begin van Juli reeds de bevolking naar hare kampongs terug. Voor machtsvertoon werd het patrouilleeren echter nog krachtig voortgezet.

De Chineezen-opstand.

1914. Op 24 Juli werd van den Controleur van Mampawa het bericht ontvangen dat de Dajaks, daartoe aangestoot door Chineezen, verzet pleegden in het gebied bezuiden Montrado, in den omtrek van Sangking en ten Oosten daarvan.

De Controleur vluchtte van Mampawa, na met zijne gewapende politiedienaren tevergeefs getracht te hebben het Gouvernements-etablissement, dat door de opstandelingen werd aangevallen, te verdedigen. Den vijand werd daarbij een verlies toegebracht van 4 dooden. (2 Chineezen en 2 Dajaks).

Het Gouvernementsetablissement en de Chineesche wijk werden verbrand, de opium-verkoopplaats geplunderd, hetzelfde had plaats te Soengei-Binjoe en te Andjongan.

Een algemeene opstand brak nu uit onder de Chineezen, in het Mampawasche, die steun zochten bij de Dajaks. In troepen van 30 tot 100 man trokken zij, bewapend met geweren, naar het binnenland van Mampawa.

In Mandor begon het eveneens onrustig te worden, terwijl ook de bevolking van Landak en Sanggau niet te vertrouwen scheen. Van uit Mampawa rukte Kapitein Zeiler het binnenland in en van uit Montrado de Luitenant Van Gulik met 2 groepen, met de opdracht over Sangking de colonne van Kapitein Zeiler tegemoet te trekken.

De colonne van Kapitein Zeiler, die een 4 tal vijanden neerlegde, kon echter niet verder komen dan Hasaän en ook Luitenant Van Gulik bereikte Sangking niet, doch trok terug naar Singkawang met een verlies van 1 gesneuvelde en 4 gewonden, w. o. de Luitenant zelf.

Te Singkawang brak een paniek uit onder de Chineesche handelaren. Het inlandsche boompersoneel bij de kleinere rivieren, ten Zuiden van Singkawang, vluchtte, na de hun toevertrouwde beaumontgeweren aan de opstandelingen te hebben overgegeven.

Ook te Sambas en Pamangkat heerschte groote vrees voor een overval.

Van Bengkajang was de Civiel Gezaghebber met achterlating van zijn 12 man sterk detachement gewapende politiedienaren naar Sambas gevlucht. Den 6den Augustus vertrok de inmiddels van Java gekomen compagnie van het 10e Bataljon van Pontianak naar Mampawa om vandaar uit de colonne Zeiler, die men ingesloten waande, te ontzetten.

In het verzetsgebied ageerden bovendien de, van Batavia gezonden, 4 compagniën van het 18e Bataljon met genie-troepen.

Op dienzelfden datum arriveerde te Pontianak de Regeerings-Commissaris, de Generaal-Majoor der Infanterie, C. H. Van Riet-schoten.

Naar Sambas en Pamangkat werden onmiddellijk brigadesmilitairen gestuurd; daarheen begaf zich ook de aan den Regeeringscommissaris toegevoegde Overste Spruyt om den toestand, die als zeer ernstig werd voorgesteld, doch naderhand bleek veel te onrustbarend te zijn voorgesteld, op te nemen.

Te Pamangkat had men geen vrees gekoesterd dat de ongeregelhdheden ook daarheen zouden overslaan en werd de toestand door den Civiel-Gezaghebber geheel beheerscht. Ook te Sambas werd de rust niet verstoord. Door de militaire brigades werd toen opgerukt naar Bengkajang, welke plaats zonder noemenswaardigen tegenstand en zon-

der verlies onzerzijds werd bereikt. Van Bengkajang waren, na het vertrek van den Civiel Gezaghebber, de Chineesche en Inlandsche hoofden gevlucht en was de pasar leeggelopen.

Op den marsch daarheen werd niets gezien van de, volgens berichten, door de opstandelingen opgeworpen versterkingen, wel bleek de vijandelijke kondschaftsdienst goed in orde te zijn.

Posten in het terrein en ordonnansen op rijwielen en paarden werden langs den grooten weg opgemerkt. Een 2 tal daarvan werden neergelegd.

De vijand, bestaande uit Chineezen en Dajaks, werd aangevoerd door Chineesche hoofdlieden bewapend met sabel en revolver.

Het hoofd van Loemar, wiens gebied volgens de eerste berichten in lichte-laaie zou staan, was ons goedgezind en deed met de meeste bereidwilligheid levensmiddelen voor den troep beschikbaarstellen. Na aankomst van de militaire macht keerde dan ook een deel van de beangste bevolking naar Pasar Bengkajang terug.

Ook in Montrado werd door de aldaar ageerende troepen op hunne patrouilletochten niets bemerkt van de verzetspartij. Overal was de Dajaksche bevolking zeer hulpvaardig.

De colonne onder Majoor Berenschot was van Singkawang over Aoes en Boedak opgerukt naar Sangking. Het voetpad daarheen was tusschen Aoes en Raoeng geheel en tusschen Aoes en Sangking op meerdere plaatsen zwaar versperd. Enkele vijanden beschoten de troepen nabij de versperringen of van uit aangelegde loopgraven, doch vluchtten steeds, wanneer de troepen tot den

aanval overgingen. Na Sangking te zijn binnengerukt, werd van 12 tot 16 Augustus in de omtrek van Sangking gepatrouilleerd door de kampongs Sekabau—waar eene voltooide doch verlaten versterking werd aangetroffen—Pemangkat, Pelandjou, Semangkoe, Boemboen, Gelombang, Poedak, Soengei-Doeri en Tjapkala. Bij dezen patrouillegang werden gewond 1 Europeesch sergeant en 1 Amboineesch fuselier. Verzet van eenige beteekenis werd nergens ontmoet. Door de patrouilles werden 5 Chineez en 1 Dajak neergelegd en 3 Chineez en 3 Dajaks gevangen genomen.

Bij voortgezette patrouillegang werden neergelegd 3 Chineez en 3 Dajaks, terwijl een 4 tal gewapende Chineez gevangen werden genomen, onzerzijds sneuvelden 1 Inlandsch fuselier en 1 Amboineesch fuselier, terwijl 1 Inlandsch fuselier gewond werd.

19 Augustus werd opgerukt naar Mendjalin, alwaar kampoengs en ladangs verlaten werden bevonden. Patrouillegang van 21 tot 26 Augustus in het Mendjalinsche door de Singkawang-colonne (Majoor Berenschot), waarbij 1 Chinees en 2 Dajaks werden neergelegd en 5 Dajaks en 1 Chinees gevangen genomen, had tot gevolg dat Mendjalin geheel en Karangan voor het grootste gedeelte weder bewoond werden.

Den 24en Augustus vertrok eene patrouille van Karangan naar Montrado. Alle kampoengs behalve Sampah Rejan, Karandji en Djaoeng waren weder bewoond en de bevolking aan den ladangarbeid. In de afdeeling Sambas en het noordelijke gedeelte van de onderafdeeling Mampawa werd de toestand toen geheel beheerscht.

De leiders van het verzet, wier namen voor het meerendeel bekend waren, vluchtten met

hunne half verlopen benden naar de bosschen en ladangs, welke stelselmatig zouden moeten worden afgezocht van uit Montrado, Bengkajang en Singkawang.

Tusschen Singkawang, Montrado en Bengkajang begon het gewone verkeer zich te herstellen en werd de ladangarbeid hervat.

Den 9en Augustus kwam de 4e compagnie van het 10e Bataljon met de colonne Zeiler terug te Mampawa, zonder met de verzetspartij in aanraking te zijn geweest; op den 12en werd opgerukt naar de Koeala en den 13en naar Soengei-Pinjoe, van waar verder tegen Andjongan en Mentidoeng zou worden geageerd.

Deze in het Mampawasche ageerende colonne stuitte, op weg van Soengei-Pinjoe naar Andjongan, den 16en Augustus, bij Soengei-Paladis, op eene versterking. Bij de inneming werd onzerzijds 1 Amboineesch sergeant gewond. Bij Andjongan werd een 2 tal Chineezen neergelegd. Pasar Andjongan werd geheel verlaten bevonden.

Den 24en Augustus bezette de Mampawa-colonne, onder Kapitein Bode, de kampong Pak-Boeloe op de grens van Mandor, een der brandpunten van het verzet, 6 Chineezen sneuvelden en 6 Chineezen, w. o. de vader van Soeng Kap Sen, de hoofdleider van het verzet, werden gevangen genomen. Soeng Kap Sen zelf vluchtte, volgens bericht, via Landak naar Serawak en werd het laatst gezien te Singapoer. Onzerzijds werden geene verliezen geleden.

Gedurende den verderen patrouillegang werd nog 1 Chinees neergelegd en 4 Chineezen gearresteerd.

De Dajaksche bevolking verzocht naar hare kampongs te mogen terugkeeren.

Den 29en Augustus meldde zich te Mampawa het hoofd der Bankam-Dajaks (tusschen Soengei-Doeri en Sangking), dat zich bij de verzetspartij had aangesloten. Zijn voorloopig getuigenis wees er op, dat de in de laatste maanden tot uitbarsting gekomen beweging, de Chineesche gemeente reeds geruimen tijd had bezig gehouden en dat er sedert $\pm$ 6 maanden krachtig voor gewerkt was geworden. Om de Dajaks en de Maleiers voor die beweging te winnen, was hun een zelfstandig bestaan met behulp van China, Japan en Turkye in het vooruitzicht gesteld. De uitbarsting in Mampawa scheen echter te vroeg tdte zijn gekoen.

Verdere te Mampawa verkregen berichten wezen er op, dat het verzet geheel is uitgegaan van een Chineesch centraal comité en ten doel had het Nederlandsch-Indisch gezag af te schudden. Een te Montrado in beslag genomen, daar voor het uitbreken der onlusten aangeplakte proclamatie, uitgevaardigd door het „Chineesche civiel en militair Gezag, ”houdt in, dat het doel van de beweging is het afschudden van het Nederlandsch gezag.

Door verschillende patrouilles werd sedert voortdurend in het verzetsgebied gepatrouilleerd. In de eerste dagen van de maand September, werden nog een 5 tal verzetslieden neergelegd en 6 gevangen genomen. Onzerzijds werd 1 Amboineesch fuselier wgeond.

In Mandar, dat door de Mampawa-colonne werd bezocht, heerschte volkomen rust. Alle pasars waren bewoond en de winkels geopend.

De beide Dajakhoofden uit Katja (in de nabijheid van Karangan), die hunne onderhoorigen tot verzet hadden aangespoord, werden gearresteerd. Ook in die streken

keerde de Dajaksche bevolking allerwege in hare kampongs terug.

In Landak was in de maand Augustus de bevolking eveneens in verzet gekomen.

Op den 6en Augustus werd de fg. Controleur, Kapitein Keppel, wien eene patrouille onder Luitenant Claassen vergezelde, overvallen door eene bende van $\pm$ 200 Chineezen. Onderzijds sneuvelde 1 Amboineesch fuselier en werd 1 gewapend politiedienaar gewon. Ook Kapitein Keppel werd licht verwond. Twee bentengs werden genomen en het terrein van vijanden gezuiverd. In onze handen vielen 2 Chineezen en 1 Dajak, die gewond werden. De vijand vluchtte met medeneming van vele dooden en gewonden in de richting van Mandar. Op Ngabang bleef echter de rust gehandhaafd. Versterking werd naar Landak gezonden; met 4 groepen militairen werd daar de rust hersteld.

In Sanggau werd ook voor verzet gevreesd, doch na de aankomst van 2 brigades uit Pontianak, verbeterde de toestand aanmerkelijk. De gemoederen waren gerustgesteld en de Dajaksche bevolking bezocht als naar gewoonte de pasar met vrouwen en kinderen. Door den Controleur werd, onder begeleiding van 2 brigades, een tournee gemaakt naar de bovenstreken van het landschap Tajan, alwaar gevreesd werd voor ontevredenheid onder de Dajaks doch alles rustig werd bevonden.

Voor verzet behoefde dan ook verder in Sanggau, Landak of Tajan niet meer gevreesd te worden en keerde allerwege de normale toestand terug.

Op 4 November overviel eene patrouille, onder den Onder-Luitenant Heemstra, in boven Paniti-Besar (landschap Pontianak)

eene Chineesche bende van 15 man; neergelegd werd 1 Chinees en 1 Chinees gewond.

Op 8 November d. a. v. werden nog een 3 tal Chineezzen gevangen genomen.

In de maand October waren berichten binnengekomen uit het Songkong-gebied, afdeeling Sambas, dat aldaar de bevolking weigerachtig was belasting te betalen en de geweren in te leveren. Den 19en October vertrok daarheen Kapitein Koopman met 3 brigades van Bengkajang via Kendai. Bij Moeara-Gitton sneuvelden op 31 October 1 Europeesch korporaal en 1 Aboineesch sergeant, terwijl gewond werden 1 Inlandsch fuselier en 1 Europeesch sergeant. Verder sneuvelde bij de rivierovergang Soengei-Sekajam 1 Medoneesch fuselier.

Den 19en November werd onbeduidend gewond 1 Europeesch sergeant, den 20en November, bij Akit 1 Inlandsch korporaal, 1 Inlandsch fuselier en 1 Amboineesch fuselier, den 21 en November 1 Europeesch sergeant en 1 Inlandsch korporaal. Den vijand werd een verlies toegebracht van 1 doode en 3 gewonden.

In het geheel zijn als versterking van de militaire macht in de Westerafdeeling naar dat gewest gezonden 5 Compagniën Infanterie en genietroepen, waarvan reeds 1 Compagnie en de genietroepen zijn teruggekeerd.

De rust kan geacht worden geheel hersteld te zijn, behoudens in het Songkong-gebied, het Sangking-complex en in enkele plaatsen in Oost-Mampawa, waar nog enkele verzetslieden rondzwerven, die echter rusteloos worden achtervolgd.

De hier nevensstaande staat geeft aan de, aan weerszijden, tijdens de, in de laatste drie jaren, voorgevallen ongeregelheden, geleden verliezen.

Staat aangevende de aan weerszijden, tijdens de, in de laatste drie jaren, voorgevallen ongeregelheden, geleden verliezen.

1912.

G E W E S T E N.	Verliezen onzerzijds.								Verliezen v/d bevolking.		A A N M E R K I N G E N.
	Militairen.		Politie- dienaren.		Ambtenaren.		Totaal.		gesneuveld. 1)	gewond. 1)	
	gesneuveld.	gewond.	gesneuveld.	gewond.	gesneuveld.	gewond.	gesneuveld.	gewond.			
Timor en Onderh.	2	9			1		3	9	14	1	1) Alleen opgegeven voor- zoover in onze handen gevallen of op andere wijze nauwkeurig bekend geworden.
Celebes en Onderh.		1						1			
Amboina.									8	1	
Z. en O. afd. v. Borneo.											
Ternate.											
W. afd. v. Borneo.	1	3					1	3	32	3	
Totaal.	3	13			1		4	13	54	5	
1913.											
Timor en Onderh.	7	37	8	10			15	47	59	11	
Celebes en Onderh.									3		
Amboina.		2		2				4			
Z. en O. afd. v. Borneo.											
Ternate.											
W. afd. v. Borneo.	2	6			1		3	6	34	9	
Totaal.	9	45	8	12	1		18	57	96	20	
1914.											
Timor en Onderh.	5	14	6	5	1		12	19	75	45	
Celebes en onderh.	3	10					3	10	41	5	
Amboina.									1		
Z. en O. afd. v. Borneo.											
Ternate.	3	4	3		1		7	4	18		
W. afd. v. Borneo.	15	24		1			15	25	110	11	
Totaal.	26	52	9	7	2		37	58	245	61	

Bij eenige onbeteekenende, niet opgenomen voorvallen, gedurende het tijdvak 1912—1914, werden bovendien nog 9 lieden, w.o. 5 paardendieven, die zich gewapenderhand verzetten tegen hunne arrestatie, neergelegd en 1 verwond. Ook werd 1 gewapend politiedienaar verwond.

De gewesten, waarin de vermelde ongeregeldheden voorvielen, beslaan een oppervlakte van ± 23.000 vierkante G.M.d.i. 38 maal die van Nederland (of evengroot als die van Frankrijk en Duitschland te zamen), met een totaal bevolking van rond 6 miljoen zielen. In aanmerking nemende, dat daartegenover staat een oppervlakte der overige gewesten in de Buitenbezittingen, Atjeh uitgezonderd, van ± 9.000 vierkante G.M. met een ongeveer evengroot zielen aantal, dan zal men den omvang der rustverstoringen, noch den politieken toestand op de Buitenbezittingen, in het algemeen, onrustbarend noemen.

Wat wel opvalt is de stijgende lijn in de gegeven resumptie van de aan weerszijden geleden verliezen, die aanleiding zou kunnen geven tot de gevolgtrekking dat, alhoewel *thans* de toestand niet zorgwekkend is, die dat zou kunnen worden, wanneer onrust en verzet zich in toenemende mate zouden blijven openbaren.

We raken hiermede aan de *oorzaken*, die tot het gepleegd verzet aanleiding hebben gegeven en die behandeling vinden in een volgend hoofdstuk.

HOOFDSTUK II.

DE OORZAKEN VAN HET GEPLEEGD VERZET.

Die oorzaken zijn, gelijk uit een lezing van het, in het eerste hoofdstuk opgenomen, „Overzicht” moge blijken, niet overal dezelfde, althans niet tot in onderdeelen.

Om met de kleinste groep te beginnen: de rustverstoringen op KLEIN-KEI in 1913 en op SAVOE in 1914 zijn zuiver godsdienstwoelingen, ontstaan door provocatie, op Kei van een heethoofdig Inlandsch Katholiek, op Savoe van den Europeeschen bestuursambtenaar. Het op beide eilanden, even plotseling opgekomen, als snel verlopen verzet, mist alle politieke beteekenis.

Een zeer bijzonder element mede is de jong-Chineesche invloed, waaraan in hoofdzaak het ontstaan van de laatste woelingen ter WESTERAFDEELING VAN BORNEO is te wijten.

In een blijkbaar van Henrie Borel afkomstig artikel: *De Chineezen-opstand in Borneo's Westerafdeeling*, opgenomen in het *Bat. Nwbl.* van 20 October j. l. wordt, onder de factoren, die aanleiding gaven tot het verzet wel een plaats ingeruimd aan jong-Chineesche agitatie, maar de oorzaak dieper gezocht en wel in de fouten, gemaakt door een onbekwaam Bestuur.

In de Chineesche districten ter Westerafdeeling van Borneo zouden, volgens den schrijver, — hij spreekt echter van vijf à zes jaren geleden — allerlei misstanden zijn ontstaan, omdat de, meest zeer jonge, Controleurs hier niet, en wel v. n. door hun gemis aan kennis van de taal en den volksaard der Chineesche immigranten, voor hunne taak geschikt waren te achten.

Als correctief beveelt de heer Borel aan de instelling van een afzonderlijk corps bestuursambtenaren voor de Chineesche districten van de Westerafdeeling, die op Regeeringskosten studie van de

voornaamste dialecten der Chineesche taal, welke door de immigranten (v. n. Hakka's en Tio Chiu's) worden gesproken en van den Chineeschen volksaard, zouden moeten maken.

We zullen volstrekt niet beweren, dat het bestuur in de Westerafdeeling feilloos is geweest. Heel Ned.-Indië heeft de laatste jaren geleden onder het tekort aan bestuursambtenaren en ook wel wat door, als gevolg daarvan, de al te snelle bevordering van nog zeer jonge ambtenaren tot zelfstandige ambten, maar het verslag van het zeer uitgebreid onderzoek, dat door den Regeeringscommissaris, Generaal van Rietschoten, naar de oorzaken van het verzet werd ingesteld, noemt als zoodanig niet de fouten van een ondeugdelijk bestuurssysteem en onbekwame ambtenaren, maar wijt, naast eenige nevenomstandigheden, waarop lager wordt teruggekomen, de *hoofdoorzaak* van het verzet aan het overslaan naar de Chineesche districten der Westerafdeeling van de onbekookte jong-Chineesche denkbeelden, gepropagandeerd door, wat de artikelschrijver zelf noemt: „heethoofdige, ultra-„moderne Chineesche clubs, o. a. de Soe Po Sia”.

De onlusten op CELEBES zijn in hoofdzaak te beschouwen als restantjes van het groote, tegen onze gezagsuitbreiding daar, v. n. door de inlandsche machthebbers, gepleegd verzet. Na elke aantrekking van inlandsche rijken bij het door het Gouvernement daadwerkelijk—direct of indirect—bestuurd gebied, ziet men zich kleine groepjes van onverzoenlijken vormen, die zich in een levenswijze, die hun lief was geworden en veelal ook in de wijze hunner levensvoorziening, door de regelen van een ordelijk bestuur te veel gehinderd zien om zich daarbij op den duur te kunnen neerleggen, althans om niet nog eens een poging te wagen, het hatelijk juk af te schudden.

Zoo ontstaan, soms jaren na de breking van het algemeen verzet, rooverbendetjes (Pare-Pare en Oost Celebes 1912, 1913; Paloppo, West-Goa 1914), groepeerings van volk om gevallen grootheden of in hun verwachtingen teleurgestelden (Boeton, Boni, 1913; Soppeng 1913, 1914).

Dit laatste karakter dragen ook de meeste woelingen onder de *inlandsche* bevolking ter WESTERAFDEELING VAN BORNEO, vòòr den laatsten Chineezzen-opstand (Landak 1912, 1913; Sintang 1913, Soekadana 1914); de door wijlen Pangeran Pandji en diens broe-

der Adji Moejoek in PASIR (1912, 1914) veroorzaakte ongeregeldheden en die op AMAHAI en WAHAAI (1912).

Als gevolgen van eene voltooiing onzer gezagsuitbreiding in tot dusver nog niet aan den invloed van het Gouvernement onderworpen streken, zijn te beschouwen het verzet van de bevolking van midden-BOEROE tegen het doordringen van het exploratiedetachment (1913) en de overvalling van Luitenant Stroeve, aan de Geelvinkbaai, in NOORD-NIEUW-GUINEA (1914).

De meeste beteekenis had het verzet op verschillende eilanden van den TIMOR-archipel. Nadrukkelijk en herhaaldelijk komt hier tot uiting: *verzet tegen onze regelingen*, met name tegen die, vaccineering, *heerendienstvordering* en *belastingheffing* betreffende, vooral de beide laatsten.

Wijl deze verzetsoorzaak mede een rol speelt, zij het min of meer bedekt, bij de ongeregeldheden elders en onruststokers den tegenzin der bevolking in het presteeren van heerendiensten en het opbrengen van belasting, meestal met succes, exploiteeren om zich een aanhang te verwerven, schijnt het wenschelijk hierbij wat langer stil te staan.

Te meer, waar van verschillende zijden de vraag werd gedaan: Is de, in de laatste jaren, tegenover nog in een primitief ontwikkelingsstadium verkeerende volkeren op de Buitenbezittingen gevolgde gedragslijn wel juist? Zijn de belastingen niet te hoog, de heerendiensten niet te talrijk en te drukkend? (1)

Allereerst moge gewaarschuwd worden tegen het leggen van te veel nadruk op heerendiensten en belastingen alleen, als oorzaken van weerspannigheid. De vordering van heerendienst en belasting moge een voor de bevolking zeer belangrijke en vooral voelbare uiting van ons gezag zijn en daardoor een leuze leveren, waarvoor het verzet wordt gevoerd, een propagandamiddel om aanhangers te werven, de *verzetsoorzaak* zit in den regel veel dieper, de weerspannigheid richt zich tegen ons ingrijpen in zijn geheel, tegen den ommekeer, die onze leiding noodwendig in de primitieve verhoudingen van een maatschappij, welke dien naam dikwijls niet eens verdient te dragen, veroorzaakt.

(1) Zie o.m. eene correspondentie uit Ende (Flores) in het *Nieuws van den Dag van Ned. Indië* van 26 October jl.

De verzetsoorzaak wordt daardoor van meer beteekenis, maar tevens een zeer natuurlijke, een bijkans onafwendbare.

Naar aanleiding van de laatstelijk op HALMAHEIRA voorgevallen onlusten seinde de Resident van Ternate op 14 September jl:

Oorzaak van het optreden der fanatiek moslimsche kampongs Toeada en Todowangi is hoogstwaarschijnlijk wrevel over onze bestuursvestiging (te Djailolo), *aanleiding* was een geheel ongemotiveerde grief over den belastingaanslag.

En voorzoover TIMOR betreft, worden de ware redenen van de opstootjes daar zeer juist uiteengezet in een correspondentie uit Koepang aan de *Javabode* ¹⁾. Een fragment daaruit doen we hieronder volgen:

„Het opstootje op Lomblem is er een zooals, er meer zijn geweest en in sommige deelen van het 'gewest nog meer zullen voorkomen.

„De eilanden Savoe, Roti, de Zuid-Wester-eilanden, Soembawa „en Timor voorwaardelijk, zonder ik uit, maar elders—Soemba, „Flores, Solor, Adonare, Lomblem, Pantar en Alor—zal nog van „een plotseling uitbrekend verzet sprake kunnen zijn.

„Men vergete niet dat de bevolking van al die eilanden eerst „sedert zeer korten tijd — nog geen tien jaren — onder ons daad- „werkelijk gezag werd gebracht, dat zij, die in een staat van „bijna absolute anarchie zijn groot gebracht en van ouder tot „ouder niet anders geleerd hebben dan dat er geen wil en geen „menschelijke macht bestaat boven die van elk individu in het „bijzonder, zich zeer moeilijk aanpassen aan de veranderde tijds- omstandigheden.

„Men vergelijke toch vooral dit verzet niet met opstanden „en opstootjes in reeds lang gepacificeerde streken”.

„Heerendiensten, geregeld belastingbetalen, in kampongs samen „wonen, bestraffing van gepleegde misdrijven: het zijn even zoo- „vele factoren, welke op deze nomadenbevolking werken als een „roode lap op een stier.

„In de meeste deelen van ons Indië is men reeds sinds eeuwen „ bezig de inheemsche bevolking te beschaven en wat elders in

1) Overgenomen in het *Soerabajaasch Handelsblad* van 16 November jl., — het origineel is ons ontgaan.

„3 eeuwen verkregen werd, moet hier in even zoovele tientallen
„van jaren tot stand komen. Die evolutie is voor de wilde, aan geen
„dwang gewoon zijnde bevolking niet bij te houden. Daar komt
„nog bij, dat tot voor kort met inderdaad weinig — te weinig —
„bestuursmiddelen moest gewerkt worden, zoodat de Europee-
„sche bestuursambtenaren, die een uitgestrekt gebied moesten doen
„gewennen aan orde en regelmaat, niet overal tegelijk evenveel
„invloed konden verkrijgen. Het gevolg ligt voor de hand: bij
„verder doordringen en aanbrengen van hervormingen, telkens plaat-
„selijk verzet. Tusschen de bevolking van naburige landschappen
„had weinig verkeer plaats, men kende en kent nog niet elkan-
„ders opvattingen en wenschen.

„Men hoort niet wat er buitenaf gebeurt, men houdt er zich
„van overtuigd — meestal nog opgehitst door onruststokers, die in
„troebel water willen visschen —, dat de „mai bana Compagnie”
„zich gemakkelijk laat intimideeren, men meent het recht aan zijn
„kant te hebben, immers, wat moet dat allemaal met die nieuwe
„regelingen, dat werken aan wegen, dat belastingbetalen, en gre-
„tig wordt een kans gewaagd om toch maar niet onder dat juk te
„geraken. Een patrouille soldaten of gewapende politie wordt ver-
„radelijk overvallen, men brengt haar zoo mogelijk eenige dooden
„en gewonden toe en verdwijnt.

„Zoo handelde de bevolking kort achter elkaar en zonder onder-
„ling overleg — om nu maar bij de laatste paar jaren te blijven —
„van Adonare (April 1913), Pantar (Juni 1913), Lewotala (Oost-
„Flores, October 1914) Maoemere (Flores, Maart 1914) Alor (April
„1914), Lewingo (Flores, Juli 1913) en nu weer op Lomblem (Sep-
„tember 1914)”

Zoo is het inderdaad. Als men bedenkt, om maar een enkel
voorbeeld te noemen, dat de bevolking van Werang (landschap
Kanga-E) op Oost-Flores zich voor haar verzet voorbereidde door
als offer aan de geesten twee kinderen te slachten, bij welke ge-
legenheid de vader, toen de moeder zich tegen deze behandeling
van haar kroost wilde verzetten, haar eigenhandig op den offer-
steen mede den hals afsneed;

dat, behoudens het uitmoorden van geheele families bij verdenking
van hekserij, *levend begraven* op Timor de gewone wijze is om zich
van ongewenschte, b.v. diefstachtige, personen te ontdoen, welken maat-

regel zelfs *ouders* zonder verzet op hunne *kinderen* zien toepassen; ¹⁾

dat de bevolking, wegens de heerschende onveiligheid, hare primitieve woningen meest bouwt op ongenaakbare punten, waar meestal zeer onhygiënische toestanden heerschen en zelfs drinkwater ver is te zoeken, dan zal worden ingezien, dat ook de meest noodzakelijke bestuursmaatregelen, als die tot instelling en organisatie van het gezag, van elementaire rechtsspraak, tot het verplaatsen van kampongs van gure rotsen naar de beschutte en vruchtbare valleien, tot het toegankelijk maken van het terrein door eenvoudige wegen, tot het scheppen van middelen tot dekking der bestuurs kosten e.d., veranderingen veroorzaken, grooter dan eenige revolutie in de beschaafde wereld ooit met zich heeft gebracht.

De nieuwe toestanden, die wij scheppen, brengen voordeelen, maar ook nadeelen, vooral voor de minder goede elementen, met zich, terwijl van vele maatregelen wel de dadelijke druk wordt gevoeld, maar niet altijd tevens het onmiddellijk of toekomstig nut wordt ingezien.

Maar is het dan niet mogelijk om het tempo, waarin we hervormingen aanbrengen te matigen, verschillende maatregelen, hoe noodig ook, niet gelijktijdig, maar successievelijk te treffen?

De vraag stellen is haar ontkennend beantwoorden.

Een ambtenaar of officier, die met het burgerlijk gezag in nieuw verworven gebied belast wordt, kan dat gezag niet uitoefenen zonder onderwerping daaraan te eischen. Voor de gezagsoefening heeft hij de hulp noodig van lagere organen, moet de grondslag gelegd worden voor een Inlandsch bestuur. Aanleg van wegen moet hem in staat stellen zijn gebied te kunnen bereizen en het binnenland openstellen voor handel en verkeer; hij kan menschonteerende noch de volksgezondheid bedreigende toestanden, zelfs maar tijdelijk, laten voortbestaan, als hij de macht heeft daarin verandering ten goede te brengen.

Zoo grijpt het een in het ander en blijven alleen de *belastingen* over, waarvan de invoering wellicht tot een later tijdstip zou kunnen worden verdaagd. De vraag is echter of dit wenschelijk is en zoo ja, tot hoelang die verdaging zou moeten duren?

1) Zie het verslag van een *Tocht over Timor* van 12 November — 3 December 1912 door C. H. van Rietschoten, opgenomen in de derde aflevering der *Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau* bl. 72 en vlg.

Het is het noodlot van den fiscus om bij de menschheid gehaat te zijn; de meest beschaafde volken hebben met de minst ontwikkelden den tegenzin in het betalen van belasting gemeen. Toch heet men ten rechte het betalen van belasting: *den eersten burgerplicht* en daarin ligt reeds opgesloten, dat het wenschelijk is de onder onze bestuursleiding gebrachte volken zoo spoedig mogelijk tot de volbrenging van dien plicht te nopen.

Belastingheffing — vooral in den vorm van directe heffingen — is steeds een ingrijpende maatregel, het psychologisch meest geschikte moment om daartoe bij minder ontwikkelde volken over te gaan, is dat, waarop de indruk van onze overmacht het sterkst gevestigd is en dat is meestal onmiddellijk nadat een volk, na al of niet de kracht der wapenen gevoeld te hebben, zich aan ons gezag onderworpen heeft.

De belastinggeschiedenis van Sumatra's-Westkust leert hoeveel bezwaren eene aanvankelijke vrijstelling van de invoering van directe belastingen — zonder welke het brengen van evenwicht in het budget alleen in bijzondere gevallen mogelijk is gebleken — met zich brengen kan, en dat men er niet op behoeft te rekenen dat, zelfs een groote mate van onder onze leiding verworven welvaart, een inlandsch volk de billijkheid van het bijdragen naar vermogen in de eigen bestuurskosten doet beseffen.

Het is o. i. daarom gewenscht in nieuw verworven gebied principieel dadelijk ook den eisch tot belastingbetaling te stellen, al is het even wenschelijk in den beginne matiging bij den aanslag te betrachten.

Een bijkomende omstandigheid, die het dadelijk vorderen van heerendienst en belasting gewenscht maken, is nog dat deze maatregelen, meer dan anderen, een geregelde aanraking van alle werkbare mannen met de organen van het door ons ingesteld gezag meebrengen en daardoor het besef van de aanwezigheid van dat gezag versterken, de bevolking gewennen aan gehoorzaamheid.

Opvoedende elementen voor de bevolking zelve nog vormen:
in belastingheffing de prikkel tot winstgevend arbeid en de bevordering van de gangbaarheid van onze munt;

in den heerendienstplicht, de tegengang van het vooroordeel in handenarbeid, dat soms onder bepaalde klassen heerscht, soms ook zich uitstrekt tot alle vrije mannen, zeer ten nadeele van

de economische ontwikkeling in het algemeen en van de bestaansvoorwaarden van de vrouw in het bijzonder.

Ook wordt aan het zoo noodige vertrouwen van de bevolking in den overheerscher een hechtere basis gegeven, wanneer zij van den aanvang af weet wat de eischen van ons bestuur zijn, dan wanneer die eischen bij herhaling worden uitgebreid en verzwaaard.

Veel beter is het om, in aansluiting met de in het reeds lang aan ons gezag onderworpen gebied gevolgde gedragslijn, de lasten voor de bevolking geleidelijk te verminderen, b. v. die van de heerendiensten, naarmate de verkeersmiddelen verbeteren of toeneming van de opbrengst der belasting (natuurlijk accres) de organisatie van post-, wacht—en transportdiensten in vrijen arbeid mogelijk maken.

Wat de eischen zelfven betreft, die de onderwerping aan ons gezag voor de betrokken bevolking medebrengt, we willen niet beweren dat die bepaald licht zijn.

Voor de openlegging van het land is somwijlen de vervulling van het gangbare maximum van vier dagdiensten 's maands, vereischt, meestal echter kan met minder volstaan worden. De modelbelastingregeling voor zelfbesturend — (BB 7328) en de algemeene inkomstenbelasting in rechtstreeks bestuurd gebied (Stbl. 1914 No. 130) vorderen 4% van het inkomen, met een minimum-aanslag van f 2.— Voorts stellen de handhaving van veiligheid, orde en netheid in de kampongs, het transport van goederen van reizende ambtenaren en militairen (dit echter steeds tegen betaling naar tarief), de geleidelijke vorming van inlandsche rechtsgemeenschappen, hunne eischen, terwijl vaccine en andere hygienische voorschriften, de drang tot schoolbezoek voor de jeugd etc., door de bevolking in den aanvang slechts als uitingen van een hinderlijke bemoeizucht van den bestuurder worden gevoeld.

Toch spruit, alles bijeengenomen, de druk, die de bevolking van ons ingrijpen ondervindt, veel meer voort uit den plotselingen ommekeer in hare levensomstandigheden veroorzaakt, uit de snelle evolutie, die zij gedwongen wordt mede te maken, dan uit de zwaarte der door ons opgelegde lasten.

Berekent men het aantal vrije dagen, dat zijne bedrijfsbezigheden den inboorling laten, dan is de fractie, die daarvan voor gedwongen diensten wordt opgevorderd, niet groot, en gaat men

de bronnen van inkomst na, die de inlander op de Buitenbezittingen met een weinig inspanning kan benutten, dan kan een bijdrage van f 2.— 's jaars per werkbare man, c. q. vermeerderd met een kleine bijdrage voor het volksonderwijs, zelfs als minimum, niet zwaar geacht worden.

We zien dan ook in streken, die eerst in een verder stadium van ontwikkeling, onder onze daadwerkelijke leiding kwamen en waar de bevolking, door verkeer met reeds geruimen tijd onder Nederlandsch gezag staand gebied, gelegenheid had zoowel de schaduw — als de lichtzijden van ons bestuur te wegen (Djambi, Midden-Sumatra, Bataklanden, Atjeh), zelden of nooit in de op de bevolking gelegde verplichtingen een aanleiding tot verzet ontstaan. ⁽¹⁾ Integendeel plachten landschappen in Midden-Sumatra en in de Bataklanden aan hunne verzoeken tot inlijving bij het Gouvernementsgebied kracht bij te zetten door een vrijwillige vervulling bij voorbaat — zij het op hunne manier, door het bouwen van pasangrahans en aanleg van paden — van de verplichtingen, die zij wisten, dat een geregeld bestuur onder leiding van het Gouvernement medebracht. ⁽²⁾

In streken, waar wij de bestuursleiding overnamen van Inlandsche machthebbers, leidde onze inmenging bovendien meermalen tot *vermindering* van de op de bevolking of een deel daarvan rustende lasten. Met name was dit het geval in de sultanaten op Borneo, waar de Maleische overheerschers de hun onderworpen Dajaks meest aan drukkende verplichtingen, in den vorm van gedwongen diensten en leveranties, onderworpen hadden. Een prestatie van 48 dienstdagen achtereen in de sultansverblijven, waarbij de dienstplichtigen in eigen onderhoud hadden te voorzien,

1) De belastingopstootjes ter Sumatra's Westkust in 1908 waren uitsluitend te wijten aan een verwenning der bevolking door niet tijdige invoering en een uiterst zwakke houding bij een vroegere poging (1894—97) om tot invoering eener directe belasting over te gaan — vgl. *Koffjecultuur en Belasting ter Sumatra's Westkust*, van schrijver dezes, *Indische Gids* Nov. en Dec. afl. 1904 bl. 1649 en vlg.

2) Destijds werd ter Sumatra's Westkust (met inbegrip van Tapanoeli) nog geen directe belasting gevorderd, maar wel vrij zware heeren- en cultuurdiensten.

was geen zeldzaamheid (Kota Waringin), terwijl de Dajaksche bevolking niet alleen vaste heffingen (meest in natura), maar ook nog bij allerlei gelegenheden extrahuldeblijken had op te brengen.¹⁾

Dat niettemin een klein deel van de Dajaksche bevolking aan den jongsten opstand in de Chineesche districten der WESTERAFDEELING VAN BORNEO deelnam, is toe te schrijven aan misleiding en aan de geleidelijke doordringing van een intensievere bestuursbemoeyenis met het binnenland, nadat daar reeds geruimen tijd aan de onderdrukking van het Inlandsch vorstenbestuur een einde was gemaakt.

Laatstgenoemde factor: de geleidelijke uitbreiding van onzen bestuursinvloed, waardoor ook afgelegen gebiedsdeelen binnen de gezagssfeer worden getrokken, is mede oorzaak van de stijgende lijn, die de aan het slot van het vorige hoofdstuk opgenomen verliezenlijst aangeeft.

De taak, onzen bestuurders opgelegd, om onder een wilde bevolking, als die van de meeste eilanden van den Timor archipel, of in corrupte sultanaten, als ter Westerafdeeling van Borneo, orde te scheppen en iets te brengen dat op een geregeld bestuur gelijkt, is zoo zwaar, de hun daarbij ten dienste staande hulpmiddelen zijn betrekkelijk zoo weinigen, dat, noodgedwongen, wel een deel van de taak liggen blijft, d. w. z. dat eerst in de naaste omgeving der bestuursvestiging de zaken worden geredderd en eerst geleidelijk, van daaruit, ook de meer afgelegen streken aan de getroffen regelingen onderworpen worden.

Het proces van de doordringing van onzen bestuursinvloed nadert thans—dank zij het feit, dat geleidelijk de meest noodige bestuurs- en politiemiddelen beschikbaar konden worden gesteld—zijne voltooiing en binnen enkele jaren zal het *ontdekken* van personen, zelfs van kampongs, die zich tot nog toe aan elke aanraking met ons bestuur hadden weten te onttrekken, de onder-

1) Op het eiland Soembawa, waar de bevolking, sedert jaren onderworpen aan de Boegineesche sultans van Soembawa en Bima, voor deze machthebbers diensten had te verrichten en belastingen op te brengen, zijn, na de vestiging van ons gezag, veel minder ongeregeldheden voorgevallen dan op de oostelijk van Soembawa gelegen eilanden, waar nog nooit geregeld bestuur was gevoerd.

werping, voor het eerst, van geheele eilanden aan onze regelingen (de ontdekking van het Pakawa-gebied in Midden-Celebes in 1909; de invoering van belasting op Alor en Pantar in 1913) niet meer voorkomen.

Maar tot zoolang ligt hierin een bron voor verzet. Immers, gelijk wij hooger betoogden: het beste moment voor de invoering onze regelingen is dat, wanneer de weerstand der bevolking pas is gebroken en de heugenis aan onze overmacht nog versch is. Verwaagt die indruk—te spoediger, waar de kracht onze wapenen niet is gevoeld—en ziet de bevolking zich eenigen tijd practisch vrijgesteld van inmenging, dan veroorzaakt de doorvoering van ons bestuurssysteem in zulk een gebied licht weerspanningheid.

Hoewel, gelijk hooger gezegd, de hoofdoorzaak van het verzet der Chineezen in de WESTERAFDEELING VAN BORNEO te wijten valt aan jong-Chneesche opwinding, speelde hierin mede een rol het feit, dat het gewestelijk bestuur, na langen tijd opgehouden te zijn door den passieven tegenstand van de sultans en hunne kliek tegen noodzakelijke bestuurshervormingen, eerst in den laatsten tijd de handen meer vrij kreeg, om de eischen van een geregeld bestuur in wijder kring door te voeren.

Bij het verzet op de eilanden van den TIMORARCHIPEL oefende deze factor zelfs een beduidenden invloed uit en zal daar ongetwijfeld nog oorzaak zijn van kleine opstootjes, naar mate in het binnenland van Timor zelf en op de kleinere, oostelijk van Flores gelegen eilanden, ons gezag zich meer intensief zal doen gelden ¹⁾.

1) Nadat dit was geschreven, kwam het bericht van het opstootje in Karwatoeng (eiland Solor), in de laatste dagen van November, hetwelk echter door den Civ. Gez. van Oost-Flores, G.L. t' Sas, met behulp van gewapende politie, dadelijk den kop kon worden ingedrukt, waarbij de verzetslieden een verlies leden van 32 dooden. Ook hier was de oorzaak van het verzet: doorvoering onze bestuursmaatregelen, waartoe tot dusver onvoldoende hulpmiddelen ter beschikking hadden gestaan.

HOOFDSTUK III.

DE MET HET NIEUWE BESTUURSSYSTEEM BEREIKTE RESULTATEN.

Het behoeft o.i. geen betoog, dat het den Inlander welgaat onder de hoede van het Ned. Indisch Gouvernement.

Voor de Buitenbezittingen behoeven we daarvoor alleen maar te wijzen op Sumatra's-Westkust, waar de bevolking, in één menschenleeftijd, onder ons bestuur tot welvaart kwam, zelfs zonder noemenswaardige hulp van particuliere industrie.

Ook voor het in het begin *dezer* eeuw onder daadwerkelijk Gouvernementsgezag gebracht gebied zal ons ingrijpen een zegen blijken, ¹⁾ in meerdere streken geven de economische vooruitgang en toenemende veiligheid daarvan reeds blijkt.

Waar echter twijfel is geopperd ²⁾ aan de deugdelijkheid der nieuwere politiek, waarin, naar men meent, veel geeischt maar weinig gegeven wordt, doen we hierachter eenige cijfers volgen, waaruit moge blijken dat de z.g.n. zelfbestuurspolitiek niet onvruchtbaar is geweest. In de eerste plaats geven we eenige cijfers betreffende *alle* gewesten der Buitenbezittingen, waarin zelfbesturen voorkomen, en voorts enkelen speciaal voor die gewesten, waarin ongeregeldeheden zijn voorgevallen.

Men zal daaruit zien dat in de gewesten, waar rustverstoringen plaats hadden, daarvan geen merkbaaren invloed uitging op den gang van zaken, voorzover die door de landschapsbegrootingscijfers wordt weergegeven of zich in de in- en uitvoercijfers afteekent.

1) Vgl. *Gezagsuitbreiding* van schrijver dezes. *Ind. Gids*, Sept. afl. 1906. bl. 1348 en vgl.

2) Zie o. a. het hoofdartikel: *Hoe in enkele streken op de Buitenbezittingen bestuurd wordt*, in de *Locomotief* van 20 Maart j. l., echter weerlegd in: *Een land in opkomst*, in de nummers van hetzelfde blad van 21 October jl. en vlg.

DE INKOMSTEN.

Het volgende staatje geeft gewestgewijze, een overzicht van de budgetten (die der *ontvangsten*) van de verschillende landschapskassen, gedurende de laatste vier jaren.

GEWESTGEWIJZE OVERZICHT VAN DE BUDGETTEN (RAMINGEN DER ONTVANGSTEN)
VAN DE VERSCHILLENDE LANDSCHAPSKASSEN IN DE BUITENBEZITTINGEN.

GEWES- TEN.	1910.	1911.	1912.	1913.	1914.
Oostkust van Sumatra.	f 2.415.544 82	^(b) f 3.110.332 95	^(c) f 2.583.112 48	^(d) f 4.005.068 67	^(e) f 2.880.903 15
Atjeh & On- derhoorig- heden.	" 270.685 385	" 290.708 385	" 635.669 13	" 697.280 095	" 1.030.333 —
Riouw & On- derhoorig- heden.	" 217.321 60	" 355.846 445	" 406.975 73	^(f) " 114.567 825	" 113.866 76
Westeraf- deeling van Borneo.	^(a) " —	" 137.456 64	^(g) " 716.930 545	" 956.596 245	" 1.174.179 55
Zuider- & Oosterafd: van Borneo.	" 874.160 985	" 849.588 25	" 1.021.422 23	" 1.574.199 455	" 1.869.644 71
Celebes & Onderhoo- righeden.	" 1.791.916 76	" 2.075.611 915	^(h) " 1.347.662 80	⁽ⁱ⁾ " 2.286.592 605	^(k) " 2.854.731 13
Menado.	" 329.378 99	" 363.115 13	" 455.186 39	^(l) " 889.382 445	" 917.173 495
Ternate & Onderhoo- righeden.	" 203.882 355	" 367.942 40	" 409.264 52	" 450.087 20	" 467.892 195
Amboina (West- Nieuw- Guinea).	—	" —	" 40.985 —	" 62.482 62	" 81.352 —
Timor & Onderhoo- righeden.	" 495.025 —	^(m) " 852.172 —	" 1.029.515 —	" 1.171.238 59	" 1.294.713 70
Bali & Lom- bok.	" 346.080 —	" 342.625 —	" 480.175 975	" 380.515 —	" 390.321 51
	f 6.943.995 895	f 8.745.399 115	f 9.126.899 80	f 12.590.010 75	f 13.075.111 20

- a) Geen begrooting ingediend.
- b) De meerdere raming voor 1911 houdt verband met de hogere raming van de saldi van de vorige dienst (f 145.775) en van den cijns (f 129.031), voorts werd, wegens afkoop van heerendienst, in 1911 een bedrag geraamd van f 230.000, terwijl op de begrooting voor 1910 de opbrengst daarvan voor memorie werd opgebracht, bovendien werd voor 1911 gerekend op een bedrag van f 128.165, zijnde terugbetaling van de schuld van den Sultan van Siak.
- c) De vermindering in de raming voor 1912 is ten deele te wijten aan het niet opbrengen op de begrooting voor dat jaar van de saldi van den vorigen dienst (1911). Die saldi werden op de begrooting voor 1912 voor memorie opgebracht.
- d) De vermeerdering in de raming voor 1913 houdt ten deele verband met het op de begrootingen voor dat jaar brengen van de saldi van den vorigen dienst en bovendien met de hogere raming van de belasting op het bedrijf en andere inkomsten en van den cijns voor vergunningen en concessiën en diverse ontvangsten.
- e) De verminderde raming voor 1914 houdt verband met het voor memorie op de begrootingen brengen van de saldi van den vorigen dienst.
- f) De verminderde raming voor 1913 houdt verband met de inlijving van het sultanaat Riouw-Lingga bij het rechtstreeks bestuurd gebied, waardoor voor dit gewest alleen den landschapskassen van Indragiri en die der Kwantandistricten bestaan bleven.
- g) De vermeerderde raming voor 1912 houdt verband met het in 1911 niet indienen van de begrootingen van Sambas, Sintang, Salimbau, Sekadau, Simpang, Koeboe, Soekadang, en Pontianak, -hetgeen in 1912 wel plaats had.
- h) De verminderde raming voor 1912 is ten deele te wijten aan het niet op de begrootingen brengen van de saldi van den dienst 1911.
- i) De vermeerderde raming voor 1913 houdt verband met het op de begrootingen brengen van de saldi dienst 1911 (f 848.100.605) (terwijl ten rechte had moeten worden opgebracht saldi dienst 1912 w. o. saldi dienst 1911 ad. f 1.353.562.675). Overigens vermeerdering toe te schrijven aan toename van de Gouvernementsschadeloosstelling, van de belasting (sima asapparang atoewong) en van het recht op boschproducten (soesoeng romang).
- k) De vermeerderde raming voor 1914 houdt voornamelijk verband met de vermeerdering van de saldi dienst 1913.
- l) De vermeerderde raming voor 1913 is toe te schrijven aan het opnemen in de begrooting van Midden-Celebes voor 1913 van het saldo dienst 1911, hetwelk verzuimd was in de begrooting voor 1912 op te nemen. Voorts komt de vermeerdering voor rekening van de conversie van het hoofdgeld op de Sangi- en Talaud-Eilanden in een inkomstenbelasting.
- m) De vermeerderde raming voor 1911 houdt v. n. verband met de geraamde verhoogde opbrengst van de belastingen en wel in het bijzonder door de heffing, voor de eerste maal, van eene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten.

Het totaal van de ramingen der ontvangsten van alle landschapskassen te zamen steeg dus, in vier jaren, met f 6.131.115 of ruim 88%, waarbij feitelijk nog $\pm$ f 300.000 moet worden gevoegd voor de opheffing van de landschapskas van Riouw als gevolg van de inlijving van het Sultanaat ¹⁾.

Een dergelijke toename van inkomsten nu kan niet enkel een gevolg zijn van fiscaliteit, die moet, en zeker voor een niet gering deel, hare oorzaak hebben in de opening van de bronnen des lands en een sterke vooruitgang in de economische ontwikkeling onder geregeld bestuur.

Ter beoordeeling van de plaats, die enkele voornamen middelen in de verschillende inkomst-budgetten innemen, raadplege men de hierachter volgende staatjes.

1) Het zelfbesturend gebied onderging mede nog vermindering door de inlijving van Goa bij het rechtstreeks bestuurd gebied met ingang van 1 Januari 1911.

Zie ook: *De Ontwikkeling van het Financiewezen in de zelfbesturende landschappen op de Buitenbezittingen, gedurende het tijdvak 1910—1913*, door J. ROEST. Tijdschrift v/h B. B. Maart afl. 1914.

STAAT
VAN EENIGE VOORNAME MIDDELEN OP
DE INKOMST-BUDGETTEN.

GEWES- TEN.	Belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten.		Oogstbelastingen (tigasana, oepeti, poeloehan).		Belasting op de bosch- producten (soesoeng romang, ngase, sapoe- loeh satoe), hacil verfhout.	
	1910.	1914.	1910.	1914.	1910.	1914.
Oostkust van Sumatra.	f 252.500	f 272.100	f —	f —	f d) —	f (d) —
Atjeh & On- derhoorighe- den.	(b —	„ 298.817 50	„ —	„ —	b) —	f 27.425
Riouw & On- derhoorighe- den.	„ 34.323 20	„ 47.900	„ —	„ —	„ 7.844	(d) —
Westerafdee- ling van Borneo.	(a —	„ 409.850	„ —	„ —	(a —	„ 97.200
Zuider- & Oosterafdee- ling van Borneo.	„ 49.000	„ 131.000	„ 3000	(g —	„ 179.000	„ 191.000
Celebes & Onderhoo- righeden.	„ 959.372 50	„ 1.213.450	„ —	„ —	(b —	„ 66.225
Menado.	„ 239.751 75	„ 562.270	„ —	„ —	(b —	„ 4.450
Ternate & Onderhoo- righeden.	„ 82.552	„ 175.000	„ —	„ —	„ 14.500	„ 28.500
Amboina. (West- Nieuw-Gui- nea).	(c —	„ 27.000	„ —	„ —	(c —	„ 10.000
Timor en Onderhoo- righeden.	„ 311.900	„ 924.535 25	„ —	„ —	„ 1.800	„ 12.275
Bali & Lom- bok.	—	(f 20.000	„ 148.650	„ 213.100	„ —	„ —
	f 1.929.399 45	f 4.081.922 75	f 151.650	f 213.100	f 203.144	f 437.075

- a) Geen begrooting ingediend.
b) In 1910 nog niet ingevoerd.
c) West-Nieuw-Guinea ressorteerde in 1910 onder Ternate.
d) In de zelfbesturen der residentie Oostkust van Sumatra alsmede in de Kwan-
districten en Indragiri wordt nog geen boschproductenbelasting geheven, althans niet
landschapswegen; het bedrag, dat achter Riouw en Ond. voor 1910 is opgebracht, be-
het sedert ingelijfde gebied van het voormalige Sultanaat.

Slachtbelasting.		Hacil op uitvoer van paarden en op vogelnestjes. (alleen Timor en Ond.)		Hacil peper en pinang. (alleen Atjeh en Ond.)		Aanmerkingen.
1910.	1914.	1910.	1914.	1910. a	1914.	
f —	f —	f —	f —	f —	f —	De bedrijfs-en inkomsten- belasting is thans nagenoeg in alle landschappen inge- voerd, ook de boschpro- ductenbelasting is vrij al- gemeen. De doorvoering van de slachtbelastingregelingen stuit in meerdere gewesten nog op gebrek aan met de uitvoering en contrôle te belasten personeel, deze belasting wordt nog maar sporadisch geheven. In de Balische landschap- pen zullen, met ingang van 1 Januari 1916, de reeds in de afdeelingen Boeleng en Djembrana geheven slachtbelastingen worden ingevoerd; hetzelfde zal, bij de Landsbegrooting voor 1916, worden voorgesteld voor het overig rechtstreeks bestuurd gebied op Bali alsmede voor Lombok.
(b —	f 18.621	—	—	„ 50.760	„ 95.045	
(b —	„ 3.500	—	—	—	—	
f 3.218 30	e) „ 1.440	—	—	—	—	
(b —	„ 2.400	f 12.225	„ 14.050	—	—	
—	—	—	—	—	—	
f 3.218 30	f 25.961	f 12.225	f 14.050	f 50.760	f 95.045	

e) De achteruitgang in de geraamde opbrengst van de slachtbelasting voor 1914 valt te
ten aan onvoldoende bestuursmiddelen om een richtige opvolging van de bepalingen
belastingregeling te verzekeren.

f) Deze belasting wordt in 1914 voor het eerst in de Balische landschappen ingevoerd, de
ning betreft alleen het landschap Karang-Asem, voor Bangli en Gianjar werden nog geen
grootingswijzigingen tot raming van dit middel ontvangen.

g) In 1914 werd de „poeloehan” in het landschap Koetei afgeschaft.
Binn. Best. dl. XLVII.

CIJNS VAN LANDBOUWCONCESSIES E. D.

GEWESTEN.	1910.	1911.	1912.	1913.	1914.
Oostkust van Sumatra	f 889.238 32	f 1.018.280 12	f 1.157.683 58	f 1.209.764 62	f 1.266.249 11
Atjeh & Onderhoorigheden	" 82.010 685	" 89.350 685	" 138.486 41	" 140.714 01	" 132.885 —
Riouw & Onderhoorigheden	" 37.366 88	" 50.155 375	" 84.296 04	" 12.475 66	" 12.048 76
Westerafd. van Borneo	(a) —	" 13.308 90	(c) 53.730 32	" 58.927 96	" 50.296 76
Zuider- & O. Afd. van Borneo	" 176.351 26	" 161.935 12	" 191.485 58	" 187.955 295	" 240.832 78
Celebes & Onderh.	" 650 —	" 4.420 —	" 5.881 50	" 7.812 —	" 6.410 75
Menado	" 713 55	" 1.410 295	" 1.570 74	" 1.405 275	" (d) —
Ternate & Onderh.	" 15.924 52	" 16.344 52	" 12.874 52	" 12.927 20	" 13.068 57
Amboina (West-Nieuw-Guinea).	—	—	—	—	" 10.594 28
Timor & Onderh.	" 6.020 —	" 4.120 —	" 4.720 —	" 7.330 —	" 11.277 20
Bali & Lombok	—	—	—	—	—
	f 1.208.275 215	f 1.359.325 015	f 1.650.728 69	f 1.639.312 02	f 1.743.663 21

- a) Geen begrooting ingediend.
b) De vermindering van de raming aan cijns in 1913 te wijten aan de inlijving van Riouw-Lingga bij het rechtstreeks bestuurd gebied.
c) Vermeerdering in 1912 o. m. toe te schrijven aan het niet indienen van begrootingen voor 1911 van de landschappen Sambas, Sintang, Salimbau, Sekadau, Simpang Koeboe, Soekadana en Pontianak.
d) In 1914 is de raming aan cijns bijna vertiendubbeld, omdat voor Bwool, in 1914, voor het eerst begrootingen zijn ingediend en op die begrooting de opbrengst aan cijns voor dat jaar op f 10.000 wordt geschat.

DE UITGAVEN.

Van de inkomsten der verschillende landschapskassen wordt jaarlijks een goed deel opgevorderd voor de inrichting van verschillende takken van dienst, w.o. te rangschikken de *de restitutie van in het rechtstreeksch belang der landschappen gedane Landsuitgaven.*

De uitgaven voor deze restitutie bedroegen :

RESTITUTIEPOSTEN.

G E W E S T E N .	1910		1914		Toelichtingen.
Oostkust van Sumatra .	(a) f	38.795 —	(a) f	283.284 72	(a) Vastgesteld bedrag.
Atjeh en onderhoorigheden		— —	(b)	189.150 50	(b) Voorgesteld bedrag.
Riouw en onderhoorigheden		— —	(a)	21.000 —	
Westerafdeeling van Borneo		— —	(b)	154.618 08	
Zuider en Oosterafd. van Borneo.	(a)	45.110 56	(b)	135.936 38	
Celebes en onderhoorigheden	(a)	334.379 88	(b)	506.683 45	
Menado	(a)	62.325 —	(b)	293.633 —	
Ternate en onderhoorigheden	(a)	25.000 —	(a)	157.262 —	
Amboina.		— —	(a)	42.000 —	
Timor en onderhoorigheden	(a)	85.580 —	(a)	355.411 —	
Bali en Lombok. . .	(a)	20.000 —	(a)	41.942 —	
	f (a)	611.190 44	f	2.180.921 13	

Men ziet, hoewel de bedragen, die aan het Gouvernement tot restitutie zijner uitgaven gedaan worden, niet onbeteekenend zijn, wettigen die geenszins het oordeel, dat jegens de zelfbesturen een uitbuitingspolitiek gevoerd zou worden.

Integendeel, ook wanneer de feitelijke mogelijkheid tot een volledige vergoeding der Landsuitgaven bestaat, was de Regeering steeds te vinden zich met een gedeeltelijke restitutie tevreden te stellen, wanneer werd aangetoond, dat de zelfbesturen het meerdere voor de behartiging van dringende belangen noodig hadden. Aan het landschap Gianjar (Zuid-Bali) is zelfs, met tijdelijke

vrijstelling van restitutie, een bedrag van f 62.000 door het Gouvernement geleend voor den bouw van wegen en bruggen, ook voor het tot standbrengen van openbare werken in Midden-Celebes werd een belangrijke som voorgeschoten.

Laatstelijk werd de onderafdeelingskas van Barroe door het Gouvernement geholpen met een leening van 2 ton voor het bouwen van bruggen in den weg Makssar-Paré²; in overweging is de *jaarlijksche beschikbaarstelling* uit 's Landskas van een half millioen meer aan den Cultuurraad ter Oostkust van Sumatra voor aanleg en onderhoud van de verkeersmiddelen in de zelfbesturen van dat gewest (deze bijdrage wordt *niet* onderworpen aan restitutie).

Wel vormt de restitutiepost het *eerste hoofdstuk* op elke landschapsgrooting ¹⁾ en worden de in het rechtstreeksch belang der zelfbesturen gedane Landsuitgaven beschouwd als een *schuld*, waarvan vòòr alles de afdoening verplicht is, maar deze theorie heeft, bij een milde toepassing in de practijk, haar zeer goede zijde.

Zij legt den ontwerpers der landschapsbegrootingen als eerste verplichting op: het zetten van de tering naar de nering, zonder toepassing van welk beginsel geen gezond financieel beheer mogelijk is. Men vindt, gedeeltelijk als gevolg daarvan, in zelfbesturend gebied een veel zuiniger beheer en meer rationeele aanwending van de openbare middelen dan in rechtstreeks bestuurd gebied.

Het systeem van zelfbestuur, gepaard aan den eisch tot restitutie der Landsuitgaven heeft, in het enorme gebied, waarover in het laatste decennium ons daadwerkelijk gezag werd uitgebreid, een rem gevormd tegen een verzwaring van de centrale administratie en van de uitgaven voor 's Lands schatkist, die anders wellicht te bezwarend zouden zijn gebleken. Aan den anderen kant worden aanvragen om personeel en bestuursmiddelen, onder aanbod van restitutie, voor de zelfbesturen veel vlotter toegestaan, dan zulks in rechtstreeks bestuurd gebied het geval is. Er valt dan ook bij

1) d. w. z. waar gerestitueerd wordt; niet alle politieke contracten laten het vorderen van vergoeding van al de daarvoor in aanmerking komende Landsuitgaven toe. Zoo bevatten de contracten met de groote sultanaten ter Oostkust van Sumatra gesloten nog geen desbetreffende bepaling en werden daar tot dusver alleen de uitgaven voor nieuwe maatregelen vergoed, ten aanzien waarvan restitutie bij de tot standbrenging werd bedongen. Eerst dit jaar gingen die zelfbesturen er vrijwillig toe over een gedeeltelijke restitutie aan te bieden ook van de andere bestuursuitgaven. In het nieuwe met Siak te sluiten contract zal het restitutiebeding opgenomen worden.

de leidende bestuursambtenaren noch bij de leden der zelfbesturen, voor zoover tot oordeelen instaat, tegenzin te bespeuren tegen de zelfbestuurspolitiek in het algemeen of de restitutie-verplichting in het bijzonder, integendeel nergens wordt met zooveel opgewektheid gewerkt, terwijl er door meerderen een eer in wordt gesteld bij het Gouvernement een schoone lei te hebben.

Dit alles zou niet het geval zijn, wanneer het Gouvernement er op uit was van de zelfbesturen „te halen wat er van te halen valt”.

Van de uitgaven, meer direct in het belang der zelfbestuurs-
onderhoorigen, geven de volgende staatjes een overzicht:

GERAAAMDE UITGAVEN VOOR PUBLIEKE WERKEN.

GEWESTEN.	1910.	1911.	1912.	1913.	1914.
Oostkust van Sumatra.	f 711.430 —	f 795.062 —	f 614.460 —	f 1.009.427 —	f 839.597 59
Atjeh & Onderhoorigheden.	„ 14.445 —	„ 36.355 —	„ 38.512 —	„ 83.762 84	„ 105.510 —
Riouw & Onderhoorigheden.	„ 26.380 20 (a)	„ 75.639 80	„ 72.167 80	„ 19.563 06 ⁵	„ 18.115 —
Westerafd. van Borneo.	—	„ 21.805 —	„ 49.130 —	„ 65.765 —	„ 111.705 —
Zuider- & O. Afd. v. Borneo.	„ 186.648 80	„ 96.630 — ⁵	„ 126.860 — ⁵	„ 204.270 —	„ 191.152 —
Celebes & Onderh.	„ 267.736 —	„ 293.812 13 ⁵	„ 306.394 44 ⁵	„ 514.170 —	„ 704.350 —
Menado.	„ 57.903 05	„ 64.866 50	„ 91.090 50	„ 146.725 —	„ 148.759 —
Ternate & Onderh.	„ 4.000 —	„ 8.655 —	„ 13.974 —	„ 19.850 —	„ 30.870 —
Amboina. (West-Nieuw-Guinea).	—	—	—	„ 1.700 —	„ 5.375 —
Timor & Onderh.	„ 93.296 —	„ 146.858 87	„ 163.849 —	„ 254.830 —	„ 312.188 10
Bali & Lombok.	„ 128.991 82	„ 122.441 86	„ 124.187 99 ⁵	„ 144.436 82	„ 101.284 49
	f 1.490.830 87	f 1.662.126 16 ⁵	f 1.600.625 73 ⁵	f 2.464.499 72 ⁵	f 2.568.906 18

(a) Geen begrooting ingediend.

G E W E S T E N.	Justitie.		Inlandsch onderwijs.		Geneeskundige dienst.		Landbouw, Nijverheid en Handel.		Landschapsbedrijven.		Onvoorziene uitgaven voor Inlandsch Onderwijs en Geneeskundigendienst			
	1910.	1914.	1910.	1914.	1910.	1914.	1910.	1914.	1910.	1914.	1910.	1914.		
Oostkust van Sumatra.	f 77.500	f 94.355	f 40.620	f 47.430	23.430	f 36.048	f 38.650	f 21.189	40	—	f 23.651	—	f 5.327	—
Atjeh & Onderhoorigheden.	" 480	" 11.815	" 270	" 2.680	572	f 11.325	—	f 20.515	—	—	f 1.847	—	f 1.045	—
Riouw & Onderhoorigheden.	" 2.006	" 3.945	" 3.173	80 " 7.875	861	f 1.130	f 3.860	f 890	—	—	f 148	—	f 75	—
Westerafdeeling van Borneo.	(a) —	" 11.694	(a) —	" 11.445	—	f 14.775	(a) —	f 9.130	48	(a) —	f 3.566	(a) —	f 1.640	—
Zuider- & Oosterafd. van Borneo.	" 20.397	50 " 36.495	" 14.582	50 " 18.736	9.375	f 32.780	f 10.527	f 14.600	—	f 2.328	59 f 4.169	93 f 1.230	f 5.350	—
Celebes & Onderhoorigheden.	" 39.718	" 110.250	" 18.075	40 " 28.009	33.025	f 29.913	f 5.255	f 15.155	—	f 2.665	f 9.900	—	f 6.218	—
Menado.	" 9.300	" 38.403	50 " 10.600	" 27.330	4.900	f 10.690	f 10.290	f 16.750	—	f 440	f 12.835	—	f 1.162	50
Ternate & Onderhoorigheden.	" 1.250	" 3.150	" 750	" 2.500	—	f 1.800	f 1.000	f 13.260	—	—	f 1.220	—	f 200	—
Amboina (West-Nieuw-Guinea).	—	" 9.410	—	—	—	—	—	f 1.800	—	—	—	—	—	—
Timor & Onderhoorigheden.	" 11.793	" 8.640	" 34.110	" 45.215	8.950	f 24.115	f 25.130	f 53.927	—	f 10.199	f 33.953	50	f 3.750	—
Bali & Lombok.	" 21.320	" 29.735	" 1.565	" 5.700	1.545	f 3.585	—	f 705	—	—	f 26.410	—	f 200	—
	f 183.764	50 f 357.892	50 f 123.746	70 f 196.920	32.658	f 166.161	f 94.712	f 167.921	88	f 15.632	59 f 117.700	43 f 1.230	f 24.967	50

(a) geen begrootingen ingediend.

Zijn de voor publieke werken besteede bedragen belangrijk, de uitgaven voor Inlandsch onderwijs, Geneeskundige dienst, Landbouw, Nijverheid en Handel zijn, hoewel stijgende, voor meerdere kassen nog onbeduidend.

Men heeft hierbij evenwel te bedenken, voor zooveel het Inlandsch onderwijs betreft, dat de meeste uitgaven voor het *standaardonderwijs* door het Gouvernement worden bewerkstelligd, tegen geheele of gedeeltelijke restitutie der daaraan verbonden uitgaven, en dat het *volksonderwijs*, in navolging met de voor het rechtstreeks bestuurd gebied aanvaarde beginselen, wordt georganiseerd als instituut der inlandsche rechtsgemeenschappen en dus bekostigd uit, *buiten* de landschapsbegrotingen gevormde en beheerde, fondsen.

De uitbreiding van den geneeskundigen dienst, de bevordering van landbouw, handel en nijverheid stuiten nog herhaaldelijk op de moeilijkheid om aan geschikt personeel of materiaal (fokvee) te komen. Toch is in meerdere landschappen ook op dit gebied al heel wat tot stand gebracht en zal over eenige jaren ook hier menige landschapsorganisatie tot voorbeeld kunnen strekken. Reeds nu is dat het geval—om enkele voorbeelden te noemen—met de ziekeninrichtingen te Tenggarong (Koetei), Mamoedjoe Madjene (Celebes) en Endeh (Flores). In laatstgenoemd hospitaal werden, gedurende 1913, 511 patienten verpleegd met 15.574 verpleegdagen, terwijl 21.820 personen polyklinische werden behandeld.¹⁾

Mede mogen gezien worden: de elektrische straatverlichting te Tenggarong, de drink-en spoelwaterleidingen in Karang-Asem en Bangli (Zuid-Bali), de motorbootdienst van Simeloengoen op het Tobameer.

De beste toetssteen van elk bestuursstelsel is echter de op *economisch* gebied bereikte resultaten en voor dezen biedt de statistiek van handel en scheepvaart weder den besten maatstaf.

Op dat gebied nu valt in de eerste plaats te wijzen op de weergalooze toeneming van den in- en uitvoerhandel van geheel Nederlandsch-Indië in de laatste tien jaren, van welke toename het grootste deel ongetwijfeld komt voor rekening van de Buitenbezittingen.

1) Deze cijfers ontleend aan *Een land in opkomst II* Loc. 22 Oct. 1914.

Blijkens de, in de laatstverschenen VIe aflevering der *Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau* gepubliceerde cijfers, steeg de totale waarde van den **Uitvoer** naar havens buiten het tolgebied gelegen, van

f 295.607.000 in 1904 tot *f* 683.946.000 in 1913.
gevende een toename met 231 %

Hierin werd deel genomen door Java en Madoera en de Buitenbezittingen als volgt:

WAARDE VAN DEN UITVOER

	in 1904	in 1913
van Java en Madoera	<i>f</i> 192.679.000	<i>f</i> 357.261.000
van de Buitenbezittingen	<i>f</i> 102.928.000	<i>f</i> 326.685.000

Voor de beoordeeling van het aandeel dat de Buitenbezittingen hadden in dezen totalen uitvoer uit Nederlandsch-Indië naar landen buiten het tolgebied gelegen, dient rekening gehouden te worden met het feit, dat de jaarstatistiek van den dienst der Douane geen rekening houdt met de herkomst der goederen *binnen* den archipel en dus als uitvoer van Java en Madoera opgeeft wat van op die eilanden gelegen havens naar *buiten* verscheept wordt. In het cijfer voor Java en Madoera is dus eene hoeveelheid begrepen, die door de Buitenbezittingen werd geleverd. ¹⁾

Deze opmerking geldt in nog veel sterkere mate voor de cijfers den *Invoer* betreffende, wijl de meeste der groote importfirma's op Java gevestigd zijn en vandaaruit het meerendeel der importgoederen over de Buitenbezittingen wordt gedistribueerd.

De totale waarde van den **Invoer** in Nederlandsch-Indië bedroeg:

	in 1904	in 1913.
in Java en Madoera:	<i>f</i> 132.357.000	<i>f</i> 350.110.000
in de Buitenbezittingen.	" 75.492.000	" 143.231.000
Totaal	<i>f</i> 207.849.000	<i>f</i> 493.341.000

¹⁾ Als sterk voorbeeld van de flatteering, die de handelsstatistiek van Java daardoor, ten koste van de Buitenbezittingen, ondergaat, moge dienen dat, terwijl Java geen korrel tin produceert, dat eiland voor 1913, genoteerd staat voor een tinuitvoer van *f* 35.134.911.—

In 1913 bedroeg dus de totale waarde van den invoer **237 %** van die in 1904.

Gelijk gezegd, hadden de Buitenbezittingen in deze enorme opleving van handel en verkeer een groot aandeel en waar nu ongeveer het 5/7 gedeelte dier bezittingen in de laatste 15 jaren, als nieuw gebied, aan onzen gezagssfeer werd toegevoegd, daar moet ook dat deel, en in beduidende mate, tot die opleving hebben bijgedragen, wat wederom niet mogelijk zou zijn geweest onder een ondeugdelijk bestuursstelsel.

Door de statistieken van in- en uitvoer wordt deze stelling volkomen bevestigd ¹⁾.

We zien daaruit dat, naast de, v. n. op Sumatra gelegen, oudere ressorten, het in niet mindere mate het [nieuw verworven gebied was, dat in de toeneming van de handelsbeweging deelnam.

De waarde van den algemeenen in- en uitvoer *door particulieren* steeg, voor de buitenbezittingen, van 1902 tot 1912, van **146½** tot **338** miljoen.

Voor Sumatra bedroeg de toeneming in die jaren van **96½** tot **220½** miljoen, en voor de overige bezittingen (meest nieuw verworven gebied) van **50** tot **177½** miljoen ²⁾, waarbij in aanmerking te nemen, dat ook op Sumatra aan het onder daadwerkelijk gezag gebracht gebied groote uitbereiding werd gegeven en b. v. tot den toenemenden bloei van de Oostkust van Sumatra in niet onbelangrijke mate is bijgedragen door de uitbreiding van het voor de Europeesche landbouwindustrie in ontgiming genomen gebied met Simeloengoen en Tamiang (dit laatste ressorteert thans onder Atjeh).

Dat de gewesten, waarin in de laatste jaren onlusten zijn voorgekomen, daarbij geen uitzondering hebben gemaakt moge nog blijken uit de volgende opgaven:

1). Zie o. a. de hooger genoemde Vle aflevering der *Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau*.

2) Zie onderaan de volgende bladzijde.

WAARDE VAN DEN INVOER (IN DUIZENDTALLEN GULDENS).

1910		1911	1912	1913	Percentsgewijze toename tusschen 1910 en 1913.
Van alle Buiten- bezittingen.	95.674	109.697	116.964	136.590	± 42°/o
Westerafd. van Borneo.	5.063	6.350	6.194	5.502	
Z. O. afd. van Borneo	8.763	9.436	10.036	13.992	
Celebes en Ond.	7.577	8.684	11.193	14.157	
Ternate en Ond.	829	833	890	1.390	
Amboina.	1.743	1.466	1.523	2.022	
Timor en Ond.	129	151	171	198	
deze 6 tezamen	24.104	26.920	30 007	37,261	± 60 °/o

2) Gespecificeerd zijn deze cijfers:

Waarde van den algemeenen *invoer* door particulieren.

1 9 0 2

1 9 1 2

Alle Buitenbezittingen	f 65.050.000	f 116.954.000
Sumatra	„ 47 536.000	„ 79.508.000
Overig deel der B. B.	„ 17.514.000	„ 37 461.000

Waarde van den algemeenen *uitvoer* door particulieren.

1 9 0 2

1 9 1 2

Alle Buitenbezittingen	f 81.437.000	f 221.182.000
Sumatra	„ 49.030 000	„ 141.182.000
Overig deel der B. B.	„ 32.407 000	„ 80.033.000

WAARDE VAN DEN UITVOER (IN DUIZENDTALLEN GULDENS).

	1910	1911	1912	1913	Percentsgewijze toename tus- schen 1910 en 1913.
Van alle Buitenbe- zittingen.	153.959	169.053	221.215	297.084	± 93 0/0 1)
Van Westerafd. van Borneo.	8.752	9.307	9.807	10.378	
Van Z. O. afd. van Borneo.	21.928	24.045	31.010	53.567	
Van Celebes en Ond.	21.729	20.496	19.413	18.635	
Van Ternate en Ond.	1.854	1.739	1.704	2.347	
Van Amboina.	3.349	2.775	2.728	2.837	
Van Timor en Ond.	83	78	76	259	
deze 6 tezamen	57.695	58.440	64.738	88.023	± 53 0/0

De vooruitgang van het scheepvaartverkeer blijkt uit het volgende overzicht (betrouwbare cijfers van vroegere jaren waren niet beschikbaar):

DRIEJARIG OVERZICHT VAN HET SCHEEPVAARTVERKEER IN NEDERLANESCH-INDIË, zoowel met het buitenland als met havens gelegen binnen den Archipel.

Aangekomen in de verschillende havens van Nederlandsch-Indië:

1911.		1912.		1913.	
Aantal.	Tonneninh. M ³ .	Aantal.	Tonneninh. M ³ .	Aantal.	Tonneninh. M ³ .
a) 106.023	81.901.456	107.547	88.000.355	103.132	93.081.259
b) 95.311	59.678.828	96.667	65.781.278	91.859	67.845.605

1) Bijzonder hoog door den invloed van de hoge tinprijzen en waardevolle oogsten van Delitabak. De uitvoerwaarde van tin steeg van 43.122.076.— in 1910, tot f 60.562.187.— in 1913, die van Delitabak van ± f 47.000.000, in 1910, tot ± f 60.000.000 in 1912.

Vertrokken uit verschillende havens van Nederlandsch-Indië :

1911.		1912.		1913.	
Aantal.	Tonneninh.	Aantal.	Tonneninh.	Aantal.	Tonneninh.
a) 106.288	81.873.534	107.224	87.965.423	103.031	92.946.029
b) 95.454	59.703.407	96.372	65.720.658	91.757	67.743.166

Al deze gegevens te saâm genomen wettigen o. i., de conclusie dat de algemeene gang van zaken op de Buitenbezittingen, in de laatste jaren, zeer bevredigend mag worden genoemd.

a). Onder a is opgenomen het *totaal* aantal schepen.

b). Onder b het aantal, varende onder Nederlandsche vlag.

HOOFDSTUK IV.

DE TE VOLGEN GEDRAGSLIJN.

Wanneer we in een vorig hoofdstuk de oorzaken, die tot het, in den laatsten tijd, op verschillende eilanden in de Buitenbezittingen gepleegd verzet hebben geleid, juist hebben gepeild, dan volgt daaruit, dat men, in hoofdzaak, die verzetsuitingen zal hebben te aanvaarden als natuurlijke gevolgen van onze gezagsuitbreiding, die mettertijd van zelf zullen verdwijnen.

Daaruit volgt echter geenszins dat Regeering en Bestuur niets anders zouden hebben te doen dan daarin, met de onverschilligheid, die het onvermijdelijke meebrengt, te berusten.

De Regeering en de bestuursambtenaren vinden hier integendeel een belangrijke taak, *preventief* en *repressief*!

Ter *voorkoming* zooveel mogelijk van botsingen tusschen de bevolking en de organen van ons gezag, is het plicht der Regeering om de streken, waar nog een pionierstaak te verrichten valt, zooveel mogelijk van Haar beste bestuurspersoneel te voorzien; er niet tegen op te zien hier ongeschikte elementen weg te nemen, en de goede extra te beloonen, zoo noodig; boven hunne elders, onder geriefelijker omstandigheden levende, collega's, wien het zeker niet geweigerd zal worden, wanneer zij verzoeken ook eens het spits te mogen afbijten in, uit een maatschappelijk oogpunt, minder bevoorrechte ressorten.

Voorts zal er gewaakt moeten worden dat alle bestuursambtenaren en de hun ondergeschikte gezagsorganen zich doordringen van de moeilijkheden, die de eisch tot aanpassing aan geheel gewijzigde omstandigheden voor de bevolking meebrengt, dat zij haar dien overgang moeten vergemakkelijken door welwillendheid, matiging, geduld.

In dit opzicht is er echter allerminst reden tot klagen.

Zou men allicht verwachten dat in primitieve streken, waar nog zoo van alles te doen valt, met de heerendienstvordering wat liberaal

wordt omgesprongen, de aanslag in de belasting met den „Franschen slag”, de rechtsbedeeling met een armzwaai geschiedt, dan zal men verbaasd staan, b.v. op Flores, een heerendienstregeling te vinden, die wel een vrij zware prestatie (48 dagen) mogelijk maakt,¹⁾ maar tot in bijzonderheden ieders dienstplicht bepaalt en waaraan stipt de hand wordt gehouden. In elk ressort komt de bevolking van een of meer kampongs hier, bij toerbeurt, van 4 tot 6 dagen aan de wegen werken, maar weet dan ook, na afloop, 2 maanden daarvan vrij te zijn en van tusschentijdsche oproeping of verwarring in de uitvoering van het stelsel is geen kwestie.

Op het zelfde eiland worden nominatieve belastingregisters aangehouden, waarin alle belastingschuldigen voorkomen met de beschrijving van ieders bezittingen, waarnaar zijn inkomen wordt begroot, en de aanslag wordt vastgesteld. Naar het in de Februari-afl levering 1913 van dit tijdschrift omschreven systeem²⁾, worden aan elken belastingbetaler en bovendien aan de kamponghoofden voor elke storting, kaartquittanties uitgereikt.

De rechtspraak wordt, men mag gerust zeggen, overal op de Buitenbezittingen, waar den bestuursambtenaren daarbij nog een taak is aangewezen, met groote nauwgezetheid geleid³⁾ en al kost het in den beginne moeite de bevolking het zich-zelve-rechtverschaffen af te leeren en de hoofden te gewennen aan humanere straffen en een lichtere strafftoemeting dan zij gewend zijn, de door onze ambtenaren geleide adatrechtspraak verwerft zich meestal in korten tijd een onbegrensd vertrouwen.

Waarlijk het kwaad dat door onhandigheid, of nalatigheid geschiedt, ligt veel meer aan de niet tijdige vervanging van ongeschikte ambtenaren en onvoldoende aanvulling van personeel, dan aan gebrek aan tact of toewijding van de in primitieve streken dienende bestuursambtenaren en de hun terzijde gestelde personen in het algemeen.

1) gemiddeld werd tot dusver $\pm$ 36 dagdiensten jaars per werkbaren man geëischt.

2) „Een controle-systeem op belastinggebied voor analphabeten” door Jhr. B. van Suchtelen.

3) Onnoodig te zeggen dat we hier geen tegenstelling bedoelen, met rechtspraak onder rechtskundige leiding.

Wij zijn op dienstreis herhaaldelijk getroffen door de uitnemende wijze, waarop, in afgelegen deelen van den archipel, de moeilijke pionierstaak (ook door officieren) werd vervuld. Het is ons een behoefte aan die stille werkers een woord van welgemeende hulde te brengen.

Voor de *repressie* van verzet is het in de eerste plaats noodig dat de bestuursambtenaren, bij een goede plichtsbetrachting, zich zeker weten van den steun van boven.

Er moet, wanneer zij zich het in hun gesteld vertrouwen hebben waardig getoond, niet in de eerste plaats gezocht worden naar eventuele schuld hunnerzijds. Zwakheid en gemakzucht zijn zelden aanleiding tot onrust—dan in hare gevolgen op den langen duur—, alleen de voor elke ontwikkeling onontbeerlijke *actie* kan *reactie* te voorschijn roepen in den vorm van verzet.

Het is verder noodig dat elke daad van weerspanningheid tegen ons gezag *snel* en *gestreng* wordt gestraft. Zoo ergens, dan zijn het hier de zachte heelmeeesters, die stinkende wonden maken. Al moge, van het standpunt der bevolking bezien, een ontstane ontstemming eenigszins verklaarbaar zijn, zij moet leeren, dat zij zich op ordelijke wijze met hare bezwaren heeft te richten tot de vertegenwoordigers van het over haar gesteld gezag, maar dat aanranding van dat gezag zelf, niet wordt geduld en steeds overbiddelijk wordt gestraft.

Dit is niet alleen voorwaarde voor de handhaving van het gezag, dat, veel meer dan op reële macht, berust op eerbied en ontzag voor de Overheid, maar voorwaarde voor een vreedzame ontwikkeling van de onder ons gezag gestelde streken tevens.

In den aanvang van dit opstel gewaagden we van een gevaar, dat van de opflikkeringen van verzet in de Buitenbezittingen dreigt in den vorm van al te gereede critiek op het beleid van Regeering en Bestuur. Zoo vinden hier ook buitenstaanders een taak, n. l. deze te trachten *de rustverstoringen van den laatsten tijd te zien in hare reële grootte en ware beteekenis*, en zoodoende de voltooiing van het proces onzer gezagsuitbreiding in de Buitenbezittingen niet te bemoeilijken door mogelijke gevolgen van een ras geveld oordeel of van onbevoegde critiek.

Eerst wanneer onmiskenbaar blijkt, dat fouten worden gemaakt in de bestuursvoering of de Regeering zich zwak betoont bij de handhaving van haar gezag, vindt critiek een reden van bestaan.

Tot zoolang geve men der Regeering en het gevolgde bestuursstelsel zijn vertrouwen!

Buitenzorg, 4 December 1914.

X709102F

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT

3 0000 00509 4408

